

arenaidé
Oktober 2021

Med tanke
på miljön

Nicole Kling

Med tanke på miljön
© Nicole Kling och Arena Idé, Stockholm, oktober 2021
Omslagsfoto: [Markus Spiske](https://unsplash.com/photos/GnxktpZHjcM) på [Unsplash](https://unsplash.com/photos/GnxktpZHjcM)
<https://unsplash.com/photos/GnxktpZHjcM>
Rapporten kan laddas ner från www.arenaide.se/rapporter

NICOLE KLING

Nicole Kling är journalist och har en magisterexamen i sociologi. Nicole är inriktad på jämställdhet, funktionsvariation och hållbarhet.

INLEDNING	5
RAPPORTENS UPPLÄGG	9
BAKGRUND OCH BEGREPP	10
KÖN, GENUS, FEMINISM OCH JÄMSTÄLLDHET	11
EKOFEMINISM	11
HUSHÅLL – EN SOCIAL ENHET	11
MILJÖ – ETT PARAPLYBEGREPP	12
MED TANKE PÅ MILJÖN	12
INFLYTANDE OCH ANSVAR – TVÅ SIDOR AV SAMMA MYNT	13
JÄMSTÄLLDHET UTIFRÅN INTRESSE	19
VARDAGLIG KONSUMTION – STORA OCH SMÅ BESLUT	27
TIDIGARE FORSKNING PÅ OMRÅDET	35
FEMINISTISKA PERSPEKTIV PÅ KLIMATKRISEN	35
DEN HETEROSEXUELLA PARRELATIONEN	37
SOCIOLOGISKA PERSPEKTIV PÅ KONSUMTION	40
MILJÖSOCIOLOGISKA PERSPEKTIV PÅ VARDAGEN	43
ATT ANLÄGGA ETT EKOFEMINISTISKT PERSPEKTIV	45
STUDIENS GENOMFÖRANDE	48
SAMMANFATTANDE TANKAR	50
TACK!	55
REFERENSER	56
BILAGA – INTERVJUGUIDE	59

Inledning

”Vi står på gränsen till avgrunden,” slog FN:s generalsekreterare António Guterres fast när han på en presskonferens den 19 april 2021 lanserade klimatrapporten för år 2020 (UN News 2020). Han sammanfattar fjolåret som ett år utan motstycke vad gäller extremväder och klimatkatastrofer och konstaterar att 2021 är ett avgörande år för mänsklighetens framtid. ”Låt oss alla åta oss att agera för att stabilisera klimatet och avsluta vårt krig mot naturen”, avrundar han sitt anförande. Några månader senare, den 9 augusti, släpptes världens hittills mest omfattande klimatrapport (IPCC 2021) och i den slås bland annat fast att det är ”otvetydigt att mänsklig påverkan har värmt upp atmosfären, hav och landområden”. Rapporten visar vidare att det finns en starkare koppling mellan klimatförändringar och extremväder än man tidigare kunnat påvisa och att klimatförändringarnas effekter kommit tidigare och är mer världsomfattande än befarat. Samtidigt pågår en dragkamp mellan klimatet och miljön, där minskade utsläpp för att bromsa klimatförändringarna ställs mot förstörd natur och hotad biologisk mångfald. Aftonbladets artikelserie Klimatstriden (2021) beskriver hur skog i allt högre grad ersätter fossila produkter och behöver avverkas för att kunna möta behovet av material till exempelvis e-handelskartonger, ”miljövänliga” sugrör och, inte minst, som biobränsle i fordon. Att höghastighetsbanor ska dras rakt genom ekologiskt och kulturhistoriskt värdefulla miljöer för att tågtrafiken på allvar ska kunna konkurrera med flyget. Om en nyindustrialisering av Norrland där nya gruvverksamheter planeras för att utvinna vad som klassas som ”nyckelmetaller” i klimatomställningen, inte minst till batterier, med katastrofala miljökonsekvenser som följd. En skev logik gör gällande att urskog måste avverkas ”för klimatets skull” eftersom unga och snabbväxande träd tar upp mer koldioxid än äldre träd. En oroväckande liten del av dagens klimat- och miljödebatt handlar om den verkligt nödvändiga omställningen: den som handlar om att vi människor måste ändra våra levnadsmönster och vårt sätt att se på naturen som ett medel och inte ett mål.

Den pågående klimatkrisen är världsomfattande och akut. Val som görs på mikronivå ekar på makronivå eftersom enskilda hushålls beslut sammantagna ger en aggregerad miljöbelastning. Kopplingen mellan det globala och det hyperlokala kan förenklat sammanfattas i att den internationella klimatpolitiken förkroppsligas i de val som görs i vardagen och på individuell nivå. I

den nutida senmoderna världen är medborgarnas vardagsliv tätt sammankopplade med omfattande välfärdssystem och världsomspännande marknader. Normativa krav på konsumenter att integrera miljömässig hänsyn i sin vardag tydliggör det komplicerade förhållandet mellan å ena sidan den individualisering och å andra sidan den institutionalisering som präglar den sociala verkligheten av i dag. Många forskare anser att människans påverkan på planetens ekosystem kan klassas som en ny geologisk epok som kallas antropocen. Den pågående klimatkrisen, orsakad av människans material- och resursintensiva livsföring, riskerar att för alltid förändra livet på planeten som vi känner det. Ödesdiga konsekvenser i form av extremväder, höjda havsnivåer, global uppvärmning, massutrotning av djurarter – och i spåren av allt

Den här studien undersöker på vilket sätt kön spelar roll för miljöstrategier inom det heterosexuella parförhållandet.

detta humanitära katastrofer – kräver radikala och globala åtgärder som i grunden förändrar det destruktiva system som lett fram till att livet på jorden är hotat. Men sådana åtgärder vidtas inte. Skadliga "maskulinitetsnormer" som går ut på dominans och ägande får i kombination med marknadsliberala värderingar fortsätta att sätta agendan för vilka åtgärder som ska rädda mänskligheten, djurlivet och växtriket ur en situation som har skapats av just dessa drivkrafter. Naturvetenskapliga och tekniska diskurser har under lång tid överskuggat de aspekter av klimatkrisen som bäst beskrivs genom samhällsvetenskapliga och humanistiska angreppssätt, därtill saknas ofta genusperspektivet för att kunna kasta ljus över på vilket sätt rådande maktmönster reproducerar och förstärker dagens ohållbara system.

Den här studien bygger på djupintervjuer med fem samboende par och undersöker på vilket sätt kön spelar roll för miljöstrategier inom det heterosexuella förhållandet i välutbildade villahushåll i Stockholm genom att anlägga ett ekofeministiskt perspektiv. I rapporten framträder könskodningen som tydligast i form av en "manligt" tekniskt orienterad praktik visavi en "kvinnligt" omhändertagande praktik. När de intervjuade paren tar avstånd från "ett överdrivet miljöengagemang" är det i första hand de "kvinnligt" kodade strategierna som går ut på att *avstå* miljöovänliga aktiviteter (som att äta kött och flyga) som avses, medan de "manligt" kodade strategierna som går ut på att investera i grön teknik (t.ex. elbil och solceller) av både män och kvinnor ses som eftersträvansvärda. Detta kan ses som ett uttryck för en

hierarkisering av de olika förhållningssätten i enlighet med genussystemets logik (Hirdman 1988) samt att det "manliga tolkningsföreträde" som sociologen Carin Holmberg (1993) identifierar i sin studie också gör sig gällande beträffande hur klimatkrisen bäst ska hanteras. Iakttagelserna om livsstilsförändringar kontra teknikinvesteringar som "kvinnligt" respektive "manligt" kodade miljöstrategier kan vidare förstås utifrån en nivå- och tidsaspekt; kvinnor sätter förhållandevis större fokus på vardagliga praktikers miljöpåverkan i form av att skapa mer hållbara rutiner på *individnivå* i *nutiden*, medan män hyser relativt högre tillit till tekniska innovationers potential att genomdriva positiva förändringar för miljön på *systemnivå* i *framtiden*. Dessa inställningar kan dessutom kläs i de globala klimatstrategiernas termer om anpassning och mildring – vars olika sociala, rumsliga och tidsliga dimensioner innebär fundamentalt skilda fokus för hanteringen av krisen. Synen på det egna moraliska ansvaret att agera miljövänligt på mikronivå kan förstås i relation till (destruktiva) praktiker på makronivå.

Feministiska forskare framhåller att patriarkala beslutsstrukturer understödjer "manliga värden" framför "kvinnliga värden", vilket leder till ohållbar varukonsumtion på bekostnad av arbetsskapande välfärd. Det är här viktigt att understryka att kön inte är ett binärt begrepp där män och kvinnor är varandras motsatser, snarare utgör de socialt producerade positioner inom en given kontext. Centralt är också att tydliggöra att patriarkala strukturer avser de sociokulturella och ekonomiska mönster som präglas av *kategorin* mäns makt över *kategorin* kvinnor. Med detta sagt verkar det paradoxalt nog finnas en globalt förhärskande bild att kvinnor, trots att de systematiskt exkluderas från reella maktpositioner och ägande, förväntas engagera sig mer i frågor som rör hållbarhet, i synnerhet när det kommer till överväganden som rör privatlivets olika delar och familjens välbefinnande. Holmberg (1993) beskriver hur kvinnor anses besitta en särskild kompetens kring skötsel av hemmet och att de dessutom, i en heterosexuell tvåsamhet, fordras ta ansvar för att lära ut dessa kunskaper till sin manliga partner. Hemmet har historiskt setts som en "kvinnlig" domän och de val som fattas i hushållets vardag faller ofta fortfarande inom det som uppfattas vara "kvinnligt" kodade aktiviteter. Vid FN:s kvinnokonferens i Peking 1995 fastslogs kopplingen mellan jämställdhet och miljöarbete: "Som producenter och konsumenter, familjeförsörjare och uppfostrare spelar kvinnan en viktig roll i att befrämja en miljömässigt hållbar utveckling" (Johnsson 1997). Anne Jerneck

(2018), professor vid Lunds universitets centrum för studier av uthållig samhällsutveckling, poängterar att feministisk litteratur återkommande kritiserat den onyanserade och essentialistiska bilden av fattiga kvinnor i det globala Syd som antingen "offer" eller "hjältinnor", och menar att den förbiser relationella genusaspekter ("var är männen och vilka är deras uppgifter?"). I publikationen *På tal om kvinnor och män* som presenterar statistik över kvinnors och mäns levnadsvillkor i Sverige framgår att kvinnor fortsätter att ta det större ansvaret för det obetalda arbete som rör hem och familj (SCB 2020), och då det miljörelaterade arbetet i hushållet tenderar att bakas in i de redan befintliga sysslorna är det rimligt att anta att kvinnor i högre utsträckning än män kommer att ansvara också för detta arbete.

Det finns en utbredd föreställning om att alla människor *bör* leva miljövänligt, en uppfattning som närmast kan anses utgöra en miljöideologi av hegemonisk karaktär. Parallellt med denna förhärskande miljödiskurs pågår en praktik som står i bjärt kontrast till teorin: Naturskyddsföreningen (2019) konstaterar att svenskar lever som om det fanns 4,2 jordklot att tillgå, och att denna livsstil innebär att människor, djur och natur i andra delar av världen får betala det verkliga priset för det vi konsumerar. Klimatförändringsdiskursen har, sedan begreppet *hållbar utveckling*¹ antogs som en önskvärd strategi, trots allt fortsatt att präglas av en ohållbar strävan om fortsatt ekonomisk tillväxt på en begränsad planet. Patriarkala strukturer innebär att kvinnor är trippelt missgynnade; de exkluderas från politiska diskussioner på högsta nivå, drabbas i högre grad än män av klimatförändringarnas förödande konsekvenser² samt – som denna studie visar – förväntas ta ett större (emotionellt) ansvar för det egna hushållets hållbarhet. Sociologen Christine Roman (2004) poängterar att privatlivets intima detaljer struktureras av vidare sociala och politiska relationer och att det som händer i det personliga livet på intet sätt är immunt från maktens dynamik. Den samlande parollen *det personliga är politiskt* är alltså i högsta grad relevant för hur enskilda hushåll väljer att tackla rådande miljöproblem och hur dessa strategier kan förstås ur ett feministiskt perspektiv.

---

1. Begreppet definierades för första gången 1987 i det som kommit att kallas *Brundtlandrapporten*.

2. Kvinnor och barn löper på grund av genusrelaterad ojämlikhet 14 gånger högre risk att dö i en ekologisk katastrof än män (Gaard 2015).

Rapportens upplägg

Den här rapporten grundar sig i djupintervjuer och använder sig av ett ekofeministiskt perspektiv för att få syn på hur samboende heterosexuella par i villa resonerar kring vardagliga val med hänsyn till miljö. Studien visar på vilket sätt dessa resonemang formas av föreställningar kring "femininitet" och "maskulinitet" och att dessa föreställningar spelar roll för upplevelser av inflytande och ansvar i vardagen och för vilka hänsynstaganden som ska göras med avseende på miljö.

Rapporten inleds med en kort bakgrund om hur patriarkala strukturer påverkat forskning och visar på behovet av att anlägga ett genusperspektiv på klimatkrisen, dessutom definieras här några centrala begrepp och avgränsningar. Därefter redovisas och analyseras studiens resultat utifrån tre teman sprungna ur empirin: *Inflytande och ansvar – två sidor av samma mynt*, *Jämställdhet utifrån intresse* och *Vardaglig konsumtion – stora och små beslut*. I därpå följande avsnitt tecknas ett kunskapsmässigt sammanhang utifrån fyra tematiska underrubriker: feministiska perspektiv på klimatkrisen, den heterosexuella parrelationen, sociologiska perspektiv på konsumtion samt miljösociologiska perspektiv på vardagen. Nästkommande avsnitt presenterar det ekofeministiska perspektivet och på vilket sätt det är relevant i sammanhanget, därefter beskrivs kortfattat studiens genomförande. Rapporten avslutas med några sammanfattande tankar kring på vilket sätt studiens fynd kan bidra till klimat- och miljödiskussionerna genom att rikta fokus mot hur samhället värderar olika alternativ och möjliga lösningar på krisen. Inte minst lyfts här hur det upplevda handlingsutrymmet spelar roll för hur enskilda individer tolkar sitt eget miljöansvar. I detta handlingsutrymme ingår könskodade föreställningar om vad som åligger mannen respektive kvinnan i en heterosexuell parrelation och vilka miljöstrategier individerna antar hör samman med hur de "gör kön" också i andra delar av livet. Rapporten slår fast att en mer jämställd vardagspraktik där "kvinnliga" värden uppvärderas är önskvärt både ur ett individuellt och ett globalt perspektiv och skulle kunna innebära den systemförändring som vår planet kräver: en kursändring bort från konsumtionssamhällets erövrade normer, mot ett samhälle med mer omhändertagande och återbrukande ideal.

Bakgrund och begrepp

Mansdominerade strukturer genomsyrar alla delar av samhället och har självfallet också påverkat synen på forskning, där den traditionella akademiska vetenskapen i flera hundra år byggt på tanken att systematiska studier frikopplade från samhällsintressen leder fram till objektivt sann kunskap. Närmare granskningar av forskningens villkor har visat att den idealbilden inte stämmer med verkligheten. En majoritet av alla forskare (och forskningsfinansiärer) har varit och är vita medelklassmän i västvärlden och deras val av frågeställningar och metoder har begränsat sig till sådant som varit av intresse för dem och deras likar (Rydhagen 2013). Deras begränsade förmåga att föreställa sig andra frågeställningar, synvinklar och orsakssamband har exempelvis yttrat sig genom att dagens medicinska kunskap i hög grad utgår från den manliga kroppen och att vi vet långt mycket mer om välfärdssjukdomar i höginkomstländer än om sjukdomar som drabbar fattiga i låginkomstländer. Det går även att visa att forskarnas normativa föreställningar om verkligheten har påverkat deras forskningsupplägg och resultat. Ett tydligt exempel på detta är den tidigare utbredda uppfattningen om att sång skulle vara ett utmärkande drag hos hanfåglar. Sedan kvinnliga forskare äntrat fältet har det skett ett paradigmskifte inom fågelsångsforskning och numer är det väldokumenterat att också honfåglar sjunger (Haines, Rose, Odom & Omland 2020).

Sociologin dominerades länge av "manliga" perspektiv och Roman (2004) belyser hur vissa teorier till och med använts för att legitimera kvinnoförtryck (som exempel ges bland annat strukturfunktionalismen). Roman riktar uppmärksamhet mot hur feministiska forskare utmanat familjesociologin och den tidigare förgivettagna uppdelningen av livet i väsensskilda "sfärer", där de sociala relationerna inom familjen på ett grundläggande sätt förutsattes skilja sig från relationer i andra sammanhang. I genomgången av hur frånvaron av kön som analytisk ansats har färgat sociologi som vetenskapligt ämne understryks att kvinnor varit underrepresenterade som forskningssubjekt och att mäns erfarenheter använts som måttstock mot vilken all social erfarenhet värderats. Särskilt tydligt blir detta när synen på hemmet som en "plats för rekreation" problematiseras: *för vem* är hemmet en oas? Den länge förhärskande androcentrismen blundade för att familjelivet fungerat som reträttplats för män på bekostnad av kvinnor, vars oavlönade hemarbete möjliggjort männens förvärvsarbete – liksom deras möjlighet att i hemmet

ägna sig åt återhämtning. Den feministiska forskningen understryker att kunskap är situerad – alltså beroende av tid och plats och kopplad till de personer som arbetar fram den. Mot bakgrund av detta är det naturligtvis av största vikt att också klimatkrisen analyseras på ett sätt som inkluderar fler perspektiv än de hegemoniska.

Kön, genus, feminism och jämställdhet

Enligt den feministiska diskursen utgör kön socialt konstruerade föreställningar baserade på uppfattade biologiska skillnader; vad som är "kvinnligt" och "manligt" ska alltså förstås som socialt producerade positioner inom en given kontext och i ständig förändring. I denna studie är utgångspunkten att de biologiska förutsättningarna samverkar med och påverkas av sociala relationer och omgivning, och att det därför inte finns någon egentlig anledning att skilja på begreppen *kön* och *genus*. Med *feministisk* avses det synsätt som dels identifierar patriarkatets existens, dels har som målsättning att få ett slut på kvinnors systematiska underordning under män – oavsett var de förlägger ojämlikhetens grund. Användningen av *jämställdhet* ligger i linje med den officiella svenska definitionen av begreppet, nämligen "att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla områden i livet" (Jämställdhetsmyndigheten 2019).

Ekofeminism

Ekofeminismen är ett systemkritiskt synsätt som förenar olika feministiska röster med ekokritik och miljöaktivism, samtidigt som den anlägger ett intersektionellt perspektiv på förtryck. Ekofeminismen vänder sig mot den antropocentriska världsåskådningen eftersom den inte värdesätter naturen i sig själv, utan enbart dess betydelse för människan. Ekofeminismen utgår i stället från ett posthumanistiskt och ekocentriskt perspektiv där människan bara är en av alla existerande arter och där varje ekosystem har ett egenvärde.

Hushåll – en social enhet

Det råder i dag en bred politisk och vetenskaplig konsensus kring det faktum att orsakerna till dagens miljöproblem, och därför även många av lösningarna till dessa, inte bara står att finna i övergripande beslut som fattas inom politiken och näringslivet, utan också i de många vardagliga överväganden som görs av

enskilda individer. Hushållet, och i slutändan de individer som utgör dess medlemmar, har därmed en central roll att spela i det praktiska arbetet mot en ekologiskt hållbar utveckling. Definitionen av den analytiska enheten *hushåll* utgår från att en grupp människor bor tillsammans och förfogar över (gemensamma) tillgångar. Detta är också den vedertagna enhet som oftast används för att studera miljöbelastning. Begreppet kan härledas från den ekonomiska betydelsen av att hushålla (d.v.s. vara sparsam), vilket innebär att dessa konsumtionsenheter är nära förknippade med hur en mer hållbar resursanvändning kan nås.

Miljö – ett paraplybegrepp

I denna studie används *miljö* som ett paraplybegrepp som intervjupersonerna själva får ladda med innehåll. Det kan handla om att vilja minska utsläpp, vattenförbrukning eller avfallsmängd, och syftet kan således ha ett globalt fokus (exempelvis minska klimatpåverkan genom att flyga mindre) eller ett lokalt fokus (ta vara på fallfrukt i trädgården). Genom att studera hur enskilda hushåll och individer resonerar i olika frågor synliggörs hur vardagsbeslut på mikronivå kan få verkningar på makronivå. Syftet med studien är dock inte att mäta vilka effekter hushållens miljöstrategier faktiskt har, utan att åskådliggöra hur dessa resonemang formas av föreställningar kring "femininitet" och "maskulinitet" och hur de kan relateras till upplevelser av inflytande och ansvar i vardagen.

Med tanke på miljön

Nästan samtliga intervjuade till denna studie uttrycker intresse för miljöfrågor och är överens om att individens val i vardagen spelar roll för miljöpåverkan³. Paren uppvisar en generellt hög medvetenhet kring vad en hållbar livsstil innebär, men erkänner samtidigt att de inte alltid lever som de lär. Den kunskap de har om miljöfrågor har de fått på olika sätt, exempelvis genom uppväxtförhållanden, media, utbildning, yrkesroller, resor, vänner och bekanta. Samtliga par uttalar en önskan om att leva jämställt och har i varierande grad förmåga att resonera kring varför så inte alltid blir fallet⁴. De par som uttryckligen beskriver vissa av sina

---

3. Med undantag för en man som uppgav att han inte intresserar sig för miljöfrågor, och inte heller är beredd att ändra något i sin livsstil av hänsyn till miljön. Dock såg han det som positivt om de val han gör i vardagen utifrån exempelvis ekonomiska skäl också gynnar miljön.

4. Också i detta avseende står ovanstående man ut i gruppen eftersom han genomgående

levnadsmönster som "könsstereotypa" är också de som anser detta vara problematiskt – med andra ord verkar alltså insikten om diskrepans mellan teori och praktik vara en indikation på en mer jämställd parrelation i bemärkelsen att båda parter delar verklighetsuppfattning och målbild.

Inflytande och ansvar – två sidor av samma mynt

Centralt för denna studie är att undersöka hur inflytande och ansvar för frågor som rör hållbarhet och miljöhänsyn i hushållet tar sig uttryck. När jag har studerat dessa två aspekter har jag definierat *inflytande* som individens möjlighet att göra skillnad, och *ansvar* som individens skyldighet att förverkliga en förändring. Inflytande inbegriper således individens upplevda handlingsutrymme i kombination med hens förutsättningar att agera på ett visst sätt, medan ansvar kopplar an till individens uppfattning om vad hen har för moralisk plikt att agera i enlighet med sina normer och värderingar. I mitt material är det uppenbart att en miljövänlig vardagspraktik ses som någonting positivt, men som sociologerna Mårtensson och Pettersson (2002) konstaterar styrs de handlingar som utförs i vardagen sällan av ett enda skäl, utan snarare utifrån en mångfald av motiv hos den enskilda individen. När paren resonerar kring sina överväganden synliggörs hur olika hänsynstaganden konkurrerar med varandra och att utfallet både kan tjäna och motverka ekologiska målsättningar. Individer inom ett och samma par resonerar i hög grad utifrån liknande värderingsramar, och inriktningen på deras miljöhandlingar i vardagen följer ofta en gemensam livsåskådning där de är överens om den övergripande kursen utifrån ett ekologiskt hänseende. Det är dock inte min studies inriktning att typologisera det gröna sättet att leva på, min ambition är snarare att peka på att sådana strömningar finns och att de på olika sätt kan kopplas ihop med genuskontraktens olika nivåer (se Hirdman 1988). Inte minst ger sig rådande könsstrukturer till känna genom de sätt som par besvarar olika frågor – vem som tar till orda i vilka ämnen och vem som axlar ansvaret på olika områden.

Det verkar generellt finnas ett stort mått av frihet att ta initiativ till miljövänliga förändringar i hushållens vardagsliv i såväl rutinerade sysslor (som t.ex. att handla grönsaker i säsong och använda kravmärkta rengöringsmedel) som mer genomgripande

---

hänvisar till ojämsliddhet i termer av kvinnors dominans över män. Vidare utmärker sig detta par genom att de inte har diskuterat igenom fördelningen av hushållssysslor och inte heller ser något behov av att göra det. Dock uttrycker de att de anser att de lever jämställt och verkar också tycka att detta är viktigt.

livsstilsförändringar (som t.ex. att äta mer vegetariskt och minska bilanvändandet). Inflytandet över vilka hänsynstaganden som ska göras med avseende på miljön förefaller alltså vara jämställt – både mannen och kvinnan har möjlighet att påverka sin egen och familjens livsstil – dock verkar den förhärskande synen bland paren vara att den initierande parten också förutsätts vara den som tar ansvar för förändringen. Att påverka hushållet i en viss riktning innebär alltså ett visst ägandeskap över sakfrågan.

Kvinnan i *par tre* är tydlig med att hon gärna skulle vilja äta mer vegetariskt, men uttrycker att hon känner ett motstånd från övriga familjen. Paret är överens om att människor i princip borde dra ner på sin köttkonsumtion, de är båda positiva till att äta mer växtbaserad kost och i resonemanget sinsemellan framhåller mannen att barnen ju faktiskt äter allt (även om de föredrar kött). På vinjettfrågan⁵ om hur de tänker att ett fiktivt par kan resonera i en situation där man inte alls är överens om kosthållningen hemma – där en av parterna vill äta uteslutande vegetariskt och den andra vill äta kött – svarar kvinnan:

– Jag är ju väldigt mycket för att vara flexibel, det har jag ju varit med barnen också, att jag kan laga flera saker. Att man kan ha lite plockaktigt, så att man kan plocka ihop det man själv tycker om. Sedan kan jag tänka mig att den som lagar maten också blir den som får bestämma lite. Fast man borde kanske *försöka* göra så att det *går* att äta bara vegetariskt, om den ena vill det. Men den som driver frågan är också den som får försöka övertyga familjen genom att det som ställs fram ser gott ut och *är* gott.

Mannen håller med.

– Just det här att övertyga genom att bevisa att det här *är* gott. Man kan inte tvinga någon att kaka kött, för det är ju en helt annan bevekelsegrund, men att få någon att äta lite mer vegetariskt, det menar jag är bara trams att man inte skulle göra det. Men då får väl den som vill att man ska äta mer vegetariskt visa att "det här är vegetariskt, så här smakar det, ät, testa!". Då tror jag att de flesta kommer att tänka att "jamen shit, det är klart att vi mixar lite mer!".

I ordväxlingen ovan är det tydligt att den i paret som väcker en fråga också förväntas driva den samt motivera och inspirera de övriga hushållsmedlemmarna att agera mer hållbart. Att initiera en förändring med hänsyn till miljö innebär alltså ofta ett merarbete för den som önskar leva i enlighet med sina ideal, dels genom att som i ovanstående exempel rent *praktiskt* laga den vegetariska maten, men också *emotionellt* genom att försöka övertyga de övriga

---

5. En vinjettfråga beskriver en situation för intervjupersonerna och ber dem reflektera över detta scenario.

om att maten ser aptitlig ut och smakar gott. Denna iakttagelse stämmer väl överens med den amerikanska sociologen Arlie Hochschilds (2012) poäng om att det emotionella arbetet har en tydlig könsaspekt och att det på det hela taget är viktigare för kvinnor. Följden av detta blir en "feminint" kodad större känslighet för andra människors humör och en benägenhet att ta ansvar för den sociala situationen, vilket i exemplet ovan visar sig genom att kvinnan i *par tre* understryker vikten av att vara flexibel, medgörlig och samarbetsvillig i sin matlagning. Denna kvinnliga omsorg kan vidare tolkas i Jónasdóttirs (2003) termer av ojämlikt flöde av kärlekskraft inom hushållet och att kvinnans större engagemang i frågor som rör familjens välbefinnande leder till att kvinnors känsloliv exploateras i hemmiljön, vilket reproducerar deras underställning inom såväl den offentliga som den privata sfären.

Möjligheten att utöva inflytande över familjens miljöprofil är alltså tillgänglig för alla hushållsmedlemmar, men konsekvensen av att påbörja en uppgift är att man hålls ansvarig för att måluppfyllelsen nås. På så sätt blir frågan om inflytande tätt sammankopplad med frågan om ansvar, och att omsätta teori i praktik kräver såväl kunskap som tid och energi. Detta argumenterar också Mårtensson och Pettersson (2002) för när de uppmärksammar att den könliga arbetsfördelningen kan variera med sättet hushållet försöker att leva miljövänligt på, och att den part som är drivande i en viss miljöinriktad vardagspraktik kommer att prägla dess orientering. De framhåller vidare att genusforskning visat att kvinnors miljömedvetenhet är starkare än mäns och att den är mer knuten till vardagssituationer och levande varelsers villkor. Vegetarianism är något som historiskt kodats som "kvinnligt", och att i egenskap av mamma påverka familjens kosthållning i denna kurs blir ett sätt att "producera kön". Könskodade levnadsmönster kan således aktualiseras också i synen på miljöansvar inom olika områden (t.ex. ansvaret att äta vegetariskt och få andra att göra detsamma).

Både män och kvinnor förhåller sig till patriarkala strukturer när de diskuterar sitt handlingsutrymme; den som vill äta vegetariskt måste själv ansvara för att bryta (den "manligt" kodade) kötnormen och övertyga resten av familjen att det går att äta både god och näringsrik växtbaserad mat. I de par som intervjuats till denna studie är det huvudsakligen kvinnorna som har uppvisat förändringsvilja beträffande livsstilsval, i synnerhet vad gäller att äta mer vegetariskt, medan männen i större utsträckning har drivit frågor som rör investeringar i tekniska innovationer som ska ge hushållet en mer hållbar profil. I ljuset av detta blir hushållens

tidsanvändning intressant; eftersom den generella fördelningen mellan hushållsarbete och (sammanhållen) fritid skiljer sig åt för män respektive kvinnor är det inte orimligt att anta att tidsaspekten kan ha betydelse för på vilket sätt de engagerar sig i miljöfrågor. Tidsaspekten blir än mer central för att förstå de "kvinnliga" och "manliga" sätten att hantera klimatkrisen på när de respektive strategierna sätts i relation till nutid och framtid. Livsstilsförändringar går ut på att reformera *pågående* praktiker medan investeringar syftar till att förbättra *kommande* levnadssätt.

Generellt kan konstateras att en livsstilsförändring ofta är förenad med mer kontinuerligt (osynligt) arbete – som att dagligen återvinna de källsorterade soporna eller laga vegetarisk mat – medan en mer tekniskt inriktad miljöprofil ofta uppnås genom en engångsinsats – som att installera solceller på taket eller byta ut alla lampor mot lågenergivarianter. Dessutom ligger det i livsstilsförändringens natur att den är mer emotionellt krävande; det fordrar självdisciplin att ändra sitt sätt att leva, och i de fall en person ses som ansvarig för hela hushållets livsstilsförändring ställer det dessutom krav på att vara motiverande och inspirerande gentemot de övriga familjemedlemmarna. I ögonfallande åtgärder som att beklä villans tak med solpaneler eller köra elbil är, förutom medelst sin teknologiska karaktär, också

Generellt kan konstateras att en livsstilsförändring ofta är förenad med mer kontinuerligt (osynligt) arbete.

könskodade genom sin utomhusinriktade praktik och nära koppling till "manliga" (status)symboler. Dessa fynd överensstämmer med de iakttagelser som Birgitta Rydhagen (2013), docent i feministisk teknovetenskap, gör om mönster i könsuppdelningen och dess implikationer på samhällsnivå, där män oftare ansvarar för stora investeringar och kvinnor oftare hanterar mindre dagliga aktiviteter. Även om paren uppger att de fattar gemensamma beslut i frågor som rör kostsamma inköp framgår också att männens typiska ansvarsområden oftare är förknippade med större investeringar än vad kvinnornas är.

Avvägningar i olika sakfrågor förutsätter ett visst mått av kunnande och att ta på sig inhämtningen av teoretisk kunskap och information om praktiska tillvägagångssätt är ett sätt att vara drivande i en miljöfråga. Också här syns genomgående mönster för hur paren fördelar ansvaret för olika områden; när det kommer till teknikkonsumtion och val av bil är männen de som läser på och sätter sig in i hur utbudet ser ut och gör övervägningar utifrån familjens behov, medan kvinnorna i högre grad söker information

om miljöpåverkan kopplad till olika vardagspraktiker (som t.ex. varför sköljmedel är dåligt och hur matsvinn kan minimeras). I *par tre* är de inte överens om det ekologiska jordbrukets fördelar gentemot det konventionella (mannen är inte övertygad, medan kvinnan menar att ekologiskt är bättre), vilket föranleder följande kommentar från kvinnan:

– Ja, men när du går in och tycker att det ekologiska inte är värt det för att du har läst om jordbrukshantering, och om att vi får ut mindre av jorden i Sverige för att vi odlar ekologiskt, då kan jag känna att då får jag försöka läsa på lite om det för att se hur det är på *riktigt*. Oavsett vad det är så är jag nog den som googlar lite, kollar Ted Talks och Youtube.

Att kvinnan i *par tre* ser det som sin uppgift att informera sig om sakers *faktiska* tillstånd ligger i linje med Holmbergs (1993) resonemang om att kvinnor förväntas vara mer kompetenta när det kommer till skötseln av hemmet och att hon förväntas dela med sig av dessa kunskaper till sin manliga partner. Vidare vittnar citatet om det komplexa förhållande som gör sig gällande mellan individ och system genom att kvinnan i *par tre* ser det som sitt ansvar att förstå hur institutionaliserade praktiker inom jordbruket får genomslag i den individualiserade vardagspraktiken matlagning. Citatet avslöjar också en antropocentrisk syn på naturen, när paret diskuterar vilken av metoderna konventionellt och ekologiskt (industriellt) jordbruk som genererar mest mat (till människor).

I samspelet mellan intervjupersonerna märks att miljö- och jämställdhetsfrågor engagerar. Båda ämnena omges av starka sociala normer och det verkar vara viktigt för båda parter att framstå som överens – kroppsspråk, ögonkontakt och mimik visar på att paren generellt är måna om att respektera varandras åsikter och samtidigt uttrycka sin egen individualitet. Denna hållning kan förstås utifrån psykologen Eva Magnussons (2010) resonemang om att en kvinna och en man som intervjuas tillsammans ofta väljer en "parorienterad" fasad som innebär att de tonar ned de aspekter av att leva i en heterosexuell relation som går ut på att kvinnan och mannen representerar ett motsatspar, och i stället framställer sig som en enhet. I *par ett* gav frågan om hur de brukar ta sig till jobbet upphov till en intressant ordväxling.

- Elcykel eller buss, svarar kvinnan.
- Kommunalt eller bil, svarar mannen.

Kvinnan avbryter och förtydligar att mannen ibland tar cykeln. Mannen håller med men rynkar på näsan.

- Om det är en fin dag, med medvind.

Båda skrattar och mannen utvecklar sitt resonemang:

- Det blir nog en blandning av kommunalt, och att vissa gånger ta bil, men bil är man ju extremt osugen på. Vägen dit funkar nog hyfsat bra, då kan det nog rinna på rätt okej, men vägen hem sedan är ju ... Essingeleden är Sveriges största parkeringsplats, så är det ju.

Kvinnan ser bekymrad ut och avbryter:

- Fast det är ju inte enda anledningen till att du inte vill köra bil till jobbet, för att du tycker att det tar lång tid? Det är väl också för att du inte vill vara bilburen?

- Ja ja, absolut. Helst skulle jag ju vilja cykla och hitta en perfekt cykelväg som liksom blir *min väg*. Men det är lite långt och väldigt mycket rödljus, svarar mannen och båda skrattar.

När kvinnan lägger sig i mannens svar och tydliggör hans motiv till att han ogärna kör bil till jobbet kan detta tolkas som att hon känner ett ansvar för hur mannen ska uppfattas utåt. I tillrättsläggandet av svaret betonar kvinnan att det inte bara är av egoistiska skäl som mannen undviker bilen, utan också av miljöhänsyn. Detta indikerar att hon uppfattar bevekelsegrunder som utgår ifrån bekvämlighet och tidseffektivitet som mindre socialt önskvärda än bevekelsegrunder som utgår ifrån ekologisk hållbarhet i valet av transportmedel. Utifrån Hochschild's (2012) tankar om kvinnors benägenhet att ta ansvar för den sociala situationen kan kvinnans korrigerande av mannens uttalande därför ses som att hon utför ett emotionellt arbete. Ombesörjandet av mannens anseende genom att justera hans svar kan även förstås som att kvinnan också värnar om hur hon själv ska framstå. Denna observation ligger väl i linje med Romans (2004) analyser som går ut på att den moderna familjens medlemmar alltmer bryts loss från starka kollektiva band och att denna process sker parallellt med en generell samhällsutveckling. Individualisering, skriver Roman, är ett starkt determinerat öde där omständigheterna tvingar oss till valfrihet: samtidigt som individen måste konstruera sin identitet ska hon också ta ansvar för denna konstruktions konsekvenser – hon måste skapa sin egen identitet och livshistoria, och på samma gång själv bära skulden för sina eventuella "misslyckanden". Att mannen är beredd att ändra sin utsaga och gå med på kvinnans invändningar antyder att den gemensamma fasaden är viktig för båda parter. Detta bekräftar Mårtensson och Petterssons (2002) iakttagelse om att en hög grad av samstämmighet mellan kvinnors och mäns svar inte direkt kan tolkas som att det är de verkliga förhållandena som presenteras, utan att det likaväl kan vara så att de är överens om en idealbild. I ljuset av teorier om emotionellt arbete och individualisering blir det tydligt att normativa

föreställningar om kvinnors omhändertagande kvaliteter kan leda till ett upplevt ansvar för hur väl de (kvinnorna) och deras familjer lyckas uppnå samhällliga förväntningar av olika slag – att de lyckas omsätta hegemoniska miljöideologier i det egna hemmet samt att de lever i en parrelation som av andra uppfattas som jämställd.

Jämställdhet utifrån intresse

Det är påtagligt att denna studie äger rum i en sociokulturell kontext där jämställdhetsideal råder – paren resonerar genomgående kring vikten av jämställdhet i den egna relationen och intervjufrågan *känner ni något par som ni inte tycker lever jämställt, varför uppfattar ni deras relation så?* utlöser initierade reaktioner. Ofta pekar intervjuparet på att det i deras tycke ojämställda paret tampas med liknande problematik som de själva men att proportionerna är annorlunda; mannen i det (i deras tycke) ojämställda paret låter sina intressen styra *helt* över vilka delar av hushållsarbetet han engagerar sig i och vilka han låter bli; rollfördelningen inom det (i deras tycke) ojämställda paret har fått gå *för* långt och cementerats. I likhet med vinjettfrågorna externaliserar ovanstående frågeställning parens erfarenheter av ojämställdhet. Dessutom lockar frågan intervjupersonerna att tänka på konkreta exempel, vilket verkar underlätta för dem att få syn på och prata om problematisk relationsdynamik såväl som ”manligt” respektive ”kvinnligt” kodade sätt att hantera vardagslivet på. Att det många gånger är lättare för dem att identifiera ojämställdhet hos andra par tyder på att maktförhållandet inom den egna kärleksrelationen är mer laddat. Kvinnornas jämställdhetsanalyser om både den egna och andras relationer går generellt sett djupare än männens. Det är uppenbart att hon har ägnat mer uppmärksamhet och tankeverksamhet åt på vilket sätt ojämställdheten tar sig uttryck, han håller med henne om hennes slutsatser men bidrar i mindre utsträckning till analysen. I nedanstående utsaga av kvinnan i *par ett* resonerar hon kring varför hon anser att ett par i deras vänskapskrets inte lever jämställt.

– De har väl också liksom det här att han gör mycket av det fysiska och tekniska, men där han gör det långt mycket mer ... Alltså att det dras mycket längre och tar väldigt mycket mer *tid* i anspråk. Att optimera gräsmattan och det ska skickas i väg prover, inte vet jag vart man skickar det provet, men någonstans. Den mannen gör väldigt mycket saker som tar väldigt mycket tid i anspråk från familjen, där det blir hon som hela tiden tar hand om barnen. Vissa

av de saker han gör kanske jag tänker inte är prioriterat, att man måste göra någon "good enough-variant" för att familjen också behöver sin tid. Många saker gör väl han för huset, kanske, men det går så långt och blir så omfattande. Och sedan, utöver det då som redan tar mycket tid, har han också många egna hobbies. Jakt, flyga drönare, köra motorcykel, flyga kite och en massa olika hobbies som tar mycket tid i anspråk och som gör att det blir inte så mycket tid över för henne utöver att ta hand om huset, barnen, handla, tvätta och städa.

Citatet visar på framför allt tre saker: för det första verkar mannen i utsagan förkroppsliga en viss typ av "manlighet" som uttrycks genom ett materialintensivt leverne som både kräver mycket tid och resurser, och där fritidsintressena med nödvändighet måste ske utanför hemmet (det är svårt att köra motorcykel eller flyga kite i den egna trädgården). Detta innebär att mannens fritid får en sammanhängande karaktär där han inte behöver eller förväntas avbryta utövandet av sin hobby för att ta hand om barn eller vara disponibel för andra typer av hushållsarbete. För det andra verkar mannens bidrag till hushållsarbetet utgå från hans egen lust, i form av exemplet med den marginella arbetsuppgiften att optimera gräsmattans komposition – på bekostnad av hans insatser rörande mer centrala sysslor som att se till att det finns mat hemma, att måltider förbereds, att det finns rena kläder att tillgå och att hemmet är hygieniskt. Resultatet blir att mannens intressen styr hans tillgänglighet för resten av familjen och definierar kvinnans möjligheter till fritid (i den mån det alls finns någon tid över för henne att förfoga över). Genom att mannen förlägger sina hobbyer socialt åtskilt från familjelivet samt att hans tid är överordnad hennes upprätthålls genussystemets isärhållande och hierarkiserande logiker. Dessa iakttagelser återfinns i Holmbergs (1993) resonemang om könad tidsanvändning i form av att parens liv i stor utsträckning äger rum i två separata och rangordnade sfärer där mannens tider är styrande och där patriarkala strukturer gör att mannen i större utsträckning kan sätta ramarna för det gemensamma livet, inte minst genom att påföra kvinnan huvudansvaret för hushållsarbetet. För det tredje avslöjar exemplet med att "optimera gräsmattan" en antropocentrisk syn på naturen som någonting mekaniskt och kontrollerbart som finns till för att behaga oss människor.

Paren talade ofta med stor klarsynthet om hur kön och stereotypa förväntningar på män och kvinnor påverkar deras levnadsvillkor utifrån bland annat tidsanvändning, förmågor och ansvarsområden i hemmet. I *par två* uttrycker kvinnan att hon märker "en enorm skillnad" beträffande att merparten av det rutiniserade hushållsarbetet har fallit på henne sedan hon gick på föräldraledighet. Paret är överens om att kvinnan numer sköter all tvätt, tar huvudansvaret för att källsortera samt har bäst koll på barnens kläder. Medan hon gör små och dagliga inköp i den lokala livsmedelsaffären, tar han bilen för att, mer sällan, storhandla i en butik som ligger längre från hemmet. När det gäller större hushållsarbeten (som sker på mer sällanbasis) verkar fördelningen sedan paret fick sitt andra barn ha blivit den omvända mot de rutinartade sysslorna, här är det i stället mannen som gör mer. I citatet nedan diskuterar *par två* hur den nyligen inköpta sommarstugan ytterligare accentuerat skillnaderna i deras respektive arbetsuppgifter.

- Det smyger sig på att man börjar lite bli som sina föräldrar. Du gör det tekniska och jag kan inte använda en borrmaskin och så där, säger kvinnan och tittar på mannen.

- Vi sa det framför allt när vi skaffade sommarstugan att *nu* blev det så *väldigt* påtagligt, om jag ska vara ärlig, i och med att du har ammat så mycket också. Vi har lagt om tak och grejer, så det har väldigt mycket fix. Och då har det blivit så *extremt* påtagligt, "manligt", "kvinnligt", fyller mannen i.

När paren pratar om sin egen relation är båda parter noga med att understryka att de *vill* leva jämställt, att de i många avseenden anser att de gör det, men att olika omständigheter försvårar att detta uppnås fullt ut (t.ex. genom det faktum att kvinnan i *par två* ammar). Också *par ett* och *par tre* understryker att småbarnsåren hittills varit deras mest ojämsställda period, och de sammankopplar detta med att kvinnan i de båda respektive paren tog den större delen av föräldraledigheten och därigenom också förväntades sköta mer av hushållssysslorna "när hon ändå var hemma". Förgivettagandet att det är kvinnan som ska vara hemma med barnet under dess första levnadsår – och att pappor i större utsträckning kan välja om och hur länge de vill vara föräldralediga – underbyggs av en rad studier (se t.ex. Roman 2004).

Paren talade ofta med stor klarsynthet om hur kön och stereotypa förväntningar på män och kvinnor påverkar deras levnadsvillkor.

Ett tydligt mönster i materialet är att paren har olika mer eller mindre uttalat könade områden inom hushållet, vilket kan yttra sig såväl vad gäller konsumtionsvanor inom detta som övergripande ansvar för detsamma. Den typiska uppdelningen är att mannen ansvarar för tekniska domäner (t.ex. hantera husets värmesystem), "grovköra" (t.ex. rensa avlopp), riskfyllda eller fysiskt krävande moment (t.ex. vistas uppe på hustak eller hantera tunga verktyg) samt hushållsarbete som äger rum utomhus. Kvinnan, å andra sidan, axlar i större utsträckning sysslor som sker inomhus. Skötsel av tvätt och sopsortering är två hushållssysslor som i särskilt hög grad sköts av henne, liksom att se till att barnens garderober är uppdaterade och att kläderna har såväl rätt storlek som funktion. Dessa rön stämmer väl överens med resultaten i *Grön vardag* (Mårtensson & Pettersson 2002); också här tar männen oftare på sig hushållsarbete som omfattar underhåll och reparationer, medan kvinnornas typiska sysslor i högre grad påminner om varandras (mäns arbetsuppgifter i hemmet visar på en större bredd). Vidare präglas de typiskt "kvinnliga" sysslorna av att vara osynliga, medan de mer utåtriktade sysslorna oftare utförs av män. När *par ett* får frågan om de anser sig leva jämställt blir det tydligt att uppdelningen av arbetsuppgifter baserat på kön motiveras genom att hänvisa till de olika individernas olika intressen och kompetenser. Mannen tar initiativ och svarar att han anser att de lever jämställt "utifrån våra intressen". Kvinnan håller med och mannen förtydligar vad han menar:

– Jag mekar ju mer och snickrar ju mer. Jag vet inte, men jag gillar det och [Namn] ogillar det. Du shopper mer kläder åt barnen, tittar på mer gardiner än vad jag gör. För att du gillar det och jag ogillar det, så det är ju absolut könsstereotyp, ingen tvekan om saken. Men jag skulle ändå på något sätt säga att det är jämställt utifrån våra intressen, kanske.

– Ja, jag kan ju inte vissa saker, och jag har inget intresse av att lära mig dem. Jag hade bara inte gjort det annars, men jag är glad att det funkar, säger kvinnan och tar bergvärmen som exempel:

– Jag är glad att det finns värme i huset och [Namn] ser till att bergvärmen är optimal. Jag vet inte ens ... Den hade bara stått där annars. Jag hade väl lärt mig den, så klart, men jag hade aldrig optimerat den. Och det är jag ju glad över att [Namn] gör.

I ovanstående citat påtalar mannen att han är medveten om att deras arbetsfördelning är könsstereotyp och kvinnan understryker att hon inte *kan* göra det hennes man gör, både utifrån bristande engagemang och förmåga. Detta kan ses som ett uttryck för att de gemensamt försöker osynliggöra maktasymmetrin genom att

hänvisa till olika personliga fallenheter och kunskapsfält, vilket överensstämmer med Holmbergs (1993) iakttagelser om att manlig överordning med hänvisning till hans kön skulle uppfattas som illegitim i ett formellt jämställt land som Sverige. Kvinnan för dock fram att hon *hade kunnat* hantera bergvärmen (underförstått: om hon inte hade haft mannen), men understryker att hon inte hade skött det lika bra som han gör, att hon är glad över att hon inte behöver göra det och tacksam över att huset är uppvärmt. Mannens göromål uppfattas av båda parter som mer kvalificerade än kvinnans och när de motiverar uppdelningen är det hans *förmåga* att optimera bergvärmen, snickra och "tänka i vinklar" i kombination med hans *ointresse* för att titta på gardiner, ha koll på och införskaffa barnens kläder som ligger till grund för hur de har fördelat ansvarsområdena. Att paret är så överens om den könade arbetsuppdelningens existens och om att hans uppgifter ställer högre krav på kompetens än vad hennes gör är ett tydligt exempel på genuskontraktets upprätthållande på den individuella nivån genom en hierarkisering av köns kapaciteter och bidrag till det gemensamma hemmet. Vidare kan detta ses som ett uttryck för det "manliga definitionsprivilegiet" att kunna välja, avstå och värdera arbetsuppgifter.

I mitt material är miljöhänsyn som kan härledas till tekniska åtgärder, installationer och investeringar tydligt "manligt" kodade genom att männen genomgående tar till orda och uttrycker att de axlar och driver denna typ av frågor. I *par ett* exemplifieras detta genom ansvaret för optimeringen av bergvärmen samt införskaffandet av en elbil⁶, i *par två* genom resonemang om framtida investering i solceller samt åtgärden att byta alla hushållets ljuskällor mot lågenergilampor och i *par fyra* medelst införskaffandet av en luft/vattenvärmepump. Gemensamt för de "manliga" sätten att resonera kring miljön är att deras ekologiska hänsynstaganden ofta sammanfaller med ekonomiska intressen, som att hålla nere kostnaderna för elektricitet och uppvärmning; de är också mer intimt kopplade till kapitalsatsningar inom ny (grön) teknik. Detta samband förklaras av genuskontraktets giltighet på alla nivåer – den individuella såväl som den institutionella samt den kulturella överlagringsnivån – genom att beslutsstrukturer systematiskt gynnar "manliga" värden och att dagens välfärdsmodeller ofta bygger på materiell välfärd baserad på marknadslösningar och teknik. Trots att paren uppger

---

6. Elbil var något som samtliga par förhöll sig positiva till, och på frågan om de har för avsikt att ändra något i sin livsstil av hänsyn till miljö utmärker sig införskaffandet av en elbil som en gemensam ambition hos alla intervjuade.

att de stämmer av kostsamma inköp till hushållet med varandra innebär den könade uppdelningen av ansvarsområden i hemmet att männen oftare kommer att vara de som initierar och driver frågor som rör dyra investeringar – och som därmed ytterst kommer att anses vara ansvariga för dessa. Detta kan innebära att hushållsmedlemmarnas upplevelse av rätten att förfoga över det ekonomiska kapitalet hierarkiseras, där mannens finansiella behov och kompetens upplevs vara överordnad kvinnans.

Omvänt verkar miljöengagemang som rör mer genomgripande livsstilsförändringar vara "feminint" kodat; bland de intervjuade till denna studie uttryckte samtliga kvinnor att de skulle vilja äta mer vegetariskt och de var också mer inne på resonemang som gick ut på att *avstå* från olika aktiviteter som ett sätt att leva mer miljövänligt (exempelvis äga färre saker och flyga mindre). Att kvinnor är mer inställda på personlig förändring får stöd i tidigare forskning (se t.ex. Gaard 2015), och Rydhagen (2013) varnar för att kategorin mäns relativa ovilja att ändra sina vanor inte får stå i vägen för samhälleliga beslut om nödvändiga beteendeförändringar ur klimathänsyn. Iakttagelserna om livsstilsförändringar kontra teknikinvesteringar som "kvinnligt" respektive "manligt" kodade miljöstrategier kan, som jag antyder under rubriken *Inflytande och ansvar – två sidor av samma mynt*, förstås utifrån en tidsaspekt; medan livsstilsförändringar handlar om att påverka *nutiden* går teknikinvesteringar ut på att förbättra *framtiden*. Detta kan vidare förstås i termer av de globala klimatstrategierna om anpassning och mildring: kvinnors förhållandevis större fokus på vardagliga praktikers miljöpåverkan i form av att skapa mer hållbara rutiner på individnivå här och nu kan kontrasteras med mäns relativt högre tillit till tekniska innovationers potential att genomdriva positiva förändringar för miljön på systemnivå vars effekter syns först senare.

Kvinnorna identifierar sig med männens världsbild och internaliserar deras värderingar.

Det faktum att respondenterna genomgående hänvisar till "kvinnligt" kodade strategier som exempel på "överdrivet" och "fanatiskt" miljöengagemang, samtidigt som "manligt" kodade strategier av både männen och kvinnorna betraktas som eftersträvansvärda, ger uttryck för en hierarkisering av de olika förhållningssätten. Vidare visar detta på att kvinnorna identifierar sig med männens världsbild och att de internaliserar deras värderingar, vilket både reproducerar under- och överordningen inom relationen och medverkar till återskapandet av patriarkatet som samhällssystem (jfr Holmberg

1993 och Hirdman 1988). Resultatet av detta blir att "manliga" synsätt på klimatkrisen dominerar och får sätta agendan för hur krisen bör hanteras, vilket överensstämmer med retorikprofessor Maria Wolrath Söderbergs (2020) resonemang om att naturvetenskapliga och tekniska diskurser under lång tid har överskuggat de aspekter av klimatkrisen som bäst beskrivs genom samhällsvetenskapligt humanistiska angreppssätt. Att inte gå med på de "manliga" lösningarnas överordning är centralt i Bee, Rice & Traugers (2015) resonemang om att undvika den klimatpolitiska styrningen mot marknadsorienterade beteendeförändringar och formandet av individer till "nyliberala klimatsubjekt", på bekostnad av kollektivets potential att skapa systemförändring.

Eftersom paren som ingår i denna studie har barn aktualiseras på olika sätt föreställningar om moderskap och faderskap i relation till både hållbarhet och jämställdhet. Både männen och kvinnorna tar upp vikten av att vara goda förebilder och att handla på sätt som främjar barnens ekologiska och sociala framtidsutsikter. Ofta anges barnen som skäl till att de har valt att bosätta sig i villa (t.ex. för möjligheten att lära dem snickra, odla och ha tillgång till naturen genom den egna trädgården) och till olika omprioriteringar i livet (t.ex. äta mer vegetariskt⁷, äta frukt och grönt efter säsong och minska plastanvändningen). Nedan följer ett typiskt resonemang kring föräldraskap och hållbarhet, just detta exempel är hämtat ur intervjun med *par fyra* där kvinnan svarar på frågan om hur hon ser på individens möjligheter att göra skillnad för miljön.

– Jag har tänkt rätt mycket på det. För ibland kan man känna: vad kan lilla plutt-jag här i Sverige, ett som jag upplever det ett miljömässigt ganska bra land, vad gör det för skillnad om jag köper en plastpåse på Coop eller inte, gör det jättestor skillnad? Men å andra sidan försöker jag motivera mina val till att om alla drar sitt strå till stacken så kommer det göra skillnad i slutänden. Och mina val fortplantar sig i mina barn, och det är motivatorn till att jag tänker jag måste fortsätta kämpa på och göra lite bättre val och visa det för mina barn.

Föräldraskapet verkar generellt vara centralt för hur intervjupersonerna förstår individens ansvar med avseende på miljö: genom barnen konkretiseras en del av de abstrakta konsekvenserna av klimatkrisen eftersom de blir en länk in i framtiden och manar till eftertanke om vilken typ av värld de vill lämna efter sig. Denna iakttagelse gör också Mårtensson och Pettersson (2002) när de slår fast att den övergång i livsloppet som

---

7. I *par fem* var förhållandet det omvända: genom att parets äldsta barn valt bort kött hade hela familjens kosthållning blivit mer växtbaserad.

förefaller ha störst konsekvenser för den miljövänligt inriktade vardagspraktiken är att bli förälder. Till skillnad från parens resonemang om hållbarhet – där både männen och kvinnorna framhåller föräldraskapet som en starkt bidragande faktor till deras engagemang – är faderskapet betydligt mindre uttalat än moderskapet i parens tankegångar om jämställdhet. Som tidigare noterats är det tydligt att frågor som rör jämställdhet är laddade och omgärdas av starka sociala normer. I synnerhet när frågan rör den egna relationen vill parterna gärna enas om en bild som båda är bekväma med, vilket i flera fall innebär att mannen tillstår att de nog inte lever helt jämställt medan kvinnan nyanserar bilden genom att hänvisa till yttre omständigheter som förklarar att hon gör mer hemma än vad han gör. Dessa observationer överensstämmer med den argumentation jag för fram under rubriken *Inflytande och ansvar – två sidor av samma mynt* som går ut på att en ökad individualisering i kombination med normativa föreställningar om kvinnors omhändertagande kvaliteter kan leda till att kvinnor upplever att de är ansvariga för hur väl de själva och deras familjer lyckas uppnå olika samhällseliga ideal.

Att det generellt verkar vara viktigare för kvinnan att förmedla bilden att hon ingår i en jämställd relation kan tolkas som att detta är en mer betydelsefull statusmarkör för henne än för mannen. I ett samhälle som Sverige, där det formellt inte finns några hinder för jämställdhet, läggs den patriarkala könsmaktsordningens bevarande ofta på kvinnors axlar, trots att detta rimligen ligger långt utanför såväl deras kontroll som intresse (inte sällan hörs argument som att "han inte tillåts 'hjälpa till' hemma eftersom *hon* inte kan släppa kontrollen", eller till och med att "*hon* borde ha valt en annan man") (jfr Holmberg 1993). Fokus förskjuts därigenom från männens ojämställda praktiker till kvinnornas önskemål om att leva jämställt, vilket kan förstås utifrån samma logik som i resonemanget om att äta mer vegetariskt: den som tar initiativ till en förändring bär också ansvaret för att tillämpa den. Detta resultat tydliggörs genom Hochschilds (2012) argumentation om att det emotionella arbetet är viktigare för kvinnor eftersom de som grupp har mindre tillgång till maktpositioner och pengar än män som grupp; det emotionella arbetet blir ett sätt för kvinnor att kompensera för denna snedfördelning av resurser. Därför fostras flickor i att erövra det emotionella kapitalet att använda som valuta i en värld där detta ses som deras främsta tillgång. Att som kvinna (ge sken av att) leva i en jämställd kärleksrelation blir således ett sätt att hävda det egna värdet i en värld där män i praktiken inte måste erkänna dem som jämlikar.

Vardaglig konsumtion – stora och små beslut

I enlighet med de sociologiska perspektiv på konsumtion som framkommer i de olika kapitlen i boken *Ordinary consumption* (2001) är det tydligt att paren som intervjuats för denna studie skiljer på "rutiniserad konsumtion" (små beslut) och iögonfallande konsumtion (stora beslut). Paren resonerar genomgående kring att de fattar självständiga beslut utan att konsultera sin partner när det kommer till återkommande konsumtion av varor som ingår i deras vardag eller som är avsedda för enskilt bruk (t.ex. livsmedel, förbrukningsvaror, hygienartiklar och kläder), de är också överens om att konsumtion av mer sällankaraktär behöver förankras i hushållet (t.ex. inköp av nya möbler, fordon eller resor). Utöver hur ofta hushållet konsumerar produkten eller tjänsten i fråga tycks det finnas en tydlig koppling mellan kostnadsstorleken och nödvändigheten att fatta ett gemensamt beslut (ju dyrare desto viktigare att båda parter är överens). Om konsumtionen är tydligt kopplad till den ena partens ansvarsområde (t.ex. tekniska aspekter av villalivet) minskar behovet av att fatta ett gemensamt beslut kring *vad* som ska införskaffas, och då handlar det snarast om att stämna av att utgiften för det aktuella köpet ryms inom familjens budget. Enligt samma följdriktighet anger paren att de oftare fattar gemensamma beslut när varan eller tjänsten som ska inhandlas berör hela hushållet.

Samtliga intervjuade par äger en bil, och det är också denna investering som oftast lyfts när intervjupersonerna ska ge exempel på ett större ekonomiskt beslut som rör konsumtion. Paren understryker att beslutet fattades gemensamt, men att det är mannen som stått för researchen kring vilken bil familjen ska köpa med avseende på dess tekniska egenskaper, medan kvinnan varit mer involverad i dess färg och utseende. I intervjun med *par tre* uppstod ett spännande meningsutbyte gällande vem som egentligen varit drivande i valet av bil – medan mannen inte tycker att det är särskilt tydligt vem som varit mest engagerad i frågan, menar kvinnan att hon knappt haft någonting alls med valet att göra.

– Sannerligen har du det. Du har sagt så här: "den *måste* vara sjusitsig", det var ju jättedrivande, det var ju det mest avgörande beslutet av allt ju! utbrister mannen.

Kvinnan skrattar och medger sin inblandning:

– Ja, jag vill ha en sjusitsig bil för att vi har tre barn, jag vill kunna skjutsa andra så att vi kan ta med fler när vi gör saker, så att man kan samköra och så.

Mannen tillstår att också han haft en stor roll i valet av bil:

– Även om jag inte är särskilt intresserad [av bilar] så är jag lite mer intresserad än [Namn]. Ett: jag vägrar ha en bil som man måste köra och reparera hela tiden, det har jag varit med om i hela mitt liv och det tänker jag inte vara med om igen. Två: jag vill ha en bil som ändå har någon typ av ... Det måste ändå kännas lite roligt att köra den, inte att den behöver vara super, men den kan inte vara skittrist, liksom. Ja, ungefär så.

Kvinnan fyller i:

– Vi har ju varit inne på elbil till exempel, men det blev inte det eftersom vi inte hittade någon sjusitsig som var i den prisklass som vi kunde tänka oss. Så där blev det ett annat val som gick *före* miljövalet.

I ordväxlingen ovan synliggörs hur den könade positioneringen beträffande bilens egenskaper krockar då "kvinnliga" och "manliga" prioriteringar ställs mot varandra. Att kvinnan i *par tre* inte inser att hon varit involverad i valet av bilmodell indikerar att hon betraktar detta som "hans" ansvarsområde och därför förutsätter att hon själv inte varit särskilt aktiv i beslutet. Vidare är hennes krav om antal bilsäten intressant eftersom det utgår från ett moderskapsperspektiv, där de praktiska behoven av att kunna skjutsa barn står i centrum. Mannen, å sin sida, ser det som avgörande att inte behöva köra till verkstaden i tid och otid, vilket antyder att denna arbetsuppgift kommer att åligga honom i de fall bilen behöver repareras. Han hävdar vidare att han inte hyser något vidare bilintresse, men positionerar sig ändå gentemot sin partner när han säger sig vara *mer* intresserad än vad hon är och lyfter samtidigt vikten av att det ska "kännas lite roligt att köra den". Ovanstående resonemang kan vidare förstås utifrån Romans (2004) tankar om att diskurser om *kön, moderskap och faderskap* har stor betydelse i de processer som reproducerar könsuppdelningen, och att könsidentiteten återskapas genom handlingar. Utöver att belysa könade tankegångar om bilen som transportmedel och ansvarsområde, åskådliggör citatet även att det skett en avvägning mellan familjens praktiska behov och önskan om att ta miljöhänsyn – där paren anger att ekonomiska skäl avgjort att beslutet inte föll på en elbil. Detta kan kopplas till de två typer av sociala normer som den danska sociologen Bente Halkier (2001) menar gör sig gällande för hur människor hanterar miljömässiga krav på konsumtion; reflexiva normer handlar om att människor reflekterar, diskuterar och förhandlar kring vad som är rätt beslut att ta, medan faktaliknande normer hänvisar till livsomständigheter som grund för normativa beslut. *Par tre* förhåller sig till de reflexiva normerna när de kommer fram till att

en elbil *hade varit rätt beslut att ta* ur miljösynpunkt, men låter personliga faktaliknande normer utgöra motiv till beslutet att ändå skaffa en bensinbil ("elbil var helt enkelt utanför vår tänkta prisklass").

Som tidigare fastslagits ligger komplexa motivmönster bakom vardagslivets praktik. Centralt för förståelsen om samvetets roll för det egna handlandet är synen på huruvida miljöansvaret anses vara individens eller systemets, och detta är i sin tur tätt sammankopplat med det handlingsutrymme som varje enskild person upplever sig besitta. När *par fyra* får frågan om hur de ser på individens möjligheter att göra skillnad för miljön svarar mannen i paret på följande sätt.

– Ja, alltså, man kan göra skillnad. Om alla tänkte så skulle det ju bli väldigt mycket bättre på en gång. Att åka buss i stället för bil, alltså de där klassiska sakerna, det gör jag redan och det gör jag gärna, det är helt okej. Jag tänker inte så mycket på miljön, jag tycker bara att om det hjälper så självklart gör man det. Däremot finns det ju en gräns för mig och det är mina resor, jag kommer att flyga så länge jag har råd med det. Så länge det finns flygplan som går till Afrika så kommer jag att flyga till Afrika. Sedan flyger jag inte dit i tre eller fem dagar som andra gör, det måste ju vara minst två veckor för att det ska löna sig tycker jag. Men det är lite svårt nu med barn och skolplikten och allt det där, det var lättare förut. Men det är så jag tänker. Och visst, alla vi kan göra skillnad. Men ... jag skulle ju aldrig sluta äta kött heller, det är väl en annan punkt. Jag älskar kött och det kommer jag att fortsätta äta så länge jag har råd med det. Och någon gång kommer det att bli så dyrt att jag inte har råd med det längre, men då kommer ju de som är rikare än jag att fortsätta äta det ändå, det är en fråga om pengar egentligen. Sedan kan jag ibland känna mig lite dumförklarad. Jag som liten kille här, gör så gott jag kan i vardagslivet så att det blir bra, och sedan hör man om olika företag och fabriker och allt det där och vad de kastar ut för skit varje dag. Då är ju det här som jag gör ju totalt meningslöst. Och så länge de håller på så där, och nu pratar vi ju mest om alla de där fabriker som är i de här länderna som inte tar det så noggrant, är det ju helt meningslöst att jag sorterar mina sopor. Men ja, jag tror väl att man kan göra skillnad.

Ovanstående citat synliggör en rad intressanta och återkommande tankemönster hos de fem intervjuade paren (även om mannen i *par fyra* utmärker sig genom att vara den som uttrycker minst miljöintresse och förändringsbenägenhet). För det första visar resonemanget på ett kompensationstänkande som botten i en föreställning att en icke-miljövänlig handling skulle

kunna vägas upp av en miljövänlig handling på ett annat område; att åka kollektivt och sopsortera lyfts i ovanstående citat fram som motvikt till frekventa flygresor och köttätande. Därtill positionerar sig mannen i citatet gentemot andra frekventa flygtrafikanter när han understryker att han inte okynnesflyger till Afrika för bara några dagars vistelse, utan att han stannar i minst två veckor för att det ska "löna sig". Detta kan tolkas som en pågående inre förhandling där han genom att framhäva skräckexempel (s.k. worst practices) kan vidmakthålla sin egen relativa miljövänlighet vid jämförelse med andra. Vidare är det tydligt att tankegångarna ovan tar avstamp i ett antropocentriskt och kapitalistiskt förhållningssätt till (natur)resurser, där individens ekonomiska förutsättningar överskuggar alla andra aspekter av hänsynstagande; att ha råd anses i ovanstående citat vara ett tillfredsställande motiv till att fortsätta föra ett ohållbart leverne. Denna logik aktualiseras hos samtliga par då de genomgående och huvudsakligen hänvisar behovet av att förankra konsumtionsbeslut till utgiftens storlek – ett lika giltigt skäl hade kunnat vara inköpets klimatavtryck.

De intervjuade paren i denna studie resonerar i linje med rådande miljödiskurs.

Slutligen visar citatet ovan på hur det egna moraliska ansvaret att agera miljövänligt på mikronivå kan förstås i relation till destruktiva praktiker på makronivå.

Förminskandet av den egna individens betydelse ur ett systemiskt och globalt perspektiv verkar fungera överbryggande mellan det teoretiska erkännandet av att individuella vardagsval spelar roll för miljön och ett uttalat praktiskt förhållningssätt som i vissa delar går stick i stäv med denna insikt.

Gemensamt för samtliga par är att de anser att "individen har ett ansvar att göra så gott hen kan, men att alla egentligen borde göra mer", samtidigt uppvisar paren en vilja att distansera sig från ett "överdrivet engagemang" i miljöfrågan. Det är tydligt att de intervjuade paren i denna studie resonerar i linje med rådande miljödiskurs som går ut på att alla människor *bör* försöka leva miljövänligt, men att de också anser att miljöinriktningen bara är *en del* av livet vilket innebär att det miljövänliga handlandet inryms inom vissa gränser för att vara förenligt med en fungerande vardagspraktik. Dessa tankegångar synliggörs bland annat i nedanstående citat där *par tre* svarar på frågan om hur intresserade de är av miljöfrågor.

– Teoretiskt eller praktiskt? Jamen, det är ju en viss skillnad ju! säger mannen och de båda skrattar.

Kvinnan instämmer:

– Jo men så är det ju. Vi är ganska bra på att teoretisera saker över huvud taget tror jag, så på ett teoretiskt plan *ganska*. Men sett till att det praktiska, vad gör man och vad betyder det, inte riktigt *lika* ... Klimatsamvete, men inte på något sätt *hyperintresserad*.

Att ett teoretiskt stort miljöengagemang skiljer sig från en vardagspraktik som inte alltid sätter miljöfrågan främst kan förklaras utifrån att mänskliga val utgår från en blandning av omedvetet beteende och medvetet handlande, inte minst i form av rutiner. Flera par uttrycker frustration över att de inte tycker sig besitta tillräcklig kunskap för att alltid kunna avgöra vilket val som är "det rätta" att ta ur miljöhänsyn. Dessa resonemang återfinns hos den finländska sociologen Kaj Ilmonen (2001) som menar att det växande utbudet gör det omöjligt att överblicka alla valmöjligheters alla (miljö)konsekvenser samtidigt som konsumenten är dömd att välja. Den moderna individens pluraliteter av livsvärldar, erfarenheter, kunskaper och normer öppnar upp för förhandling om vad som är "korrekt" i olika sammanhang, vilket tydliggörs genom resonemanget i *par tres* ordväxling ovan.

De olika paren (och individerna) har sinsemellan till viss del olika inriktningar i sina miljömässiga avvägningar i vardagen, där olika handlingar ges olika betydelse hos olika hushåll och hushållsmedlemmar – för någon är det viktigare att cykla till jobbet än att äta ekologiskt, för en annan är återbruk prioriterat framför att köra elbil. Detta kan dels förstås utifrån parens olika yttre omständigheter (exempelvis bor somliga citynära och längs en tunnelbanelinje, medan andra bor längre ifrån stan och har en trädgård som lämpar sig för odling), och dels ses som en manifestation av att skiftande internaliserade och icke-förhandlingsbara moraliska principer ligger till grund för miljövänliga beslut, också när dessa innebär att personliga fördelar uppoffras. Några av paren ger uttryck för att de har områden där de anser att miljöhänsyn är särskilt viktigt för dem (exempelvis gäller detta återbruk, matsvinn och källsortering). Ett tydligt fall av detta är intervjun med *par fem*, där mannen vurmar för en bilfri resväg till arbetet.

– Om någon säger att den tar bilen till jobbet, blir jag lite så här (mannen spärrar upp ögonen). Det är ungefär som att säga, va röker du inomhus? Det är liksom *den nivån* på konstighet ifall någon bor så att den skulle kunna åka kommunalt eller cykla. Då tycker jag att man är konstig om man tar bilen till jobbet. Om den inte bor jättelångt ifrån och verkligen måste, *måste*, och knappt då heller. Annars är jag inte så miljödömande, men där tycker jag att folk är konstiga, säger han och skrattar.

Ord som "döma" och "skamma" genljuder i de olika intervjuerna och respondenterna är noga med att de inte vill värdera andras sätt att leva på. Detta kan utläsas som en stor respekt för den individuella friheten och som ett marknadsliberalt sätt att förstå världen på. Negativa kommentarer ses genomgående som en dålig strategi för att få igenom livsstilsförändringar hos nära och kära, i stället verkar de intervjuade anse att positiv förstärkning och att själv vara en god förebild är mer effektiva metoder för att skapa förändring i sin omgivning. I synnerhet de egna barnen verkar för de intervjuade paren vara viktiga att påverka i en ekologiskt hållbar riktning, även om miljöfrågor också diskuteras med vänner och bekanta. Alla respondenter förhåller sig till klimatkrisen som någonting verkligt och de erkänner den mänskliga påverkan på planetens förändrade villkor, samtidigt verkar hotet upplevas som alltför abstrakt för att det ska leda till genomgripande livsstilsförändringar. På frågan om *par fem* känner något par som de inte anser lever på ett miljömässigt hållbart sätt svarar de på följande sätt:

- Vi är nog hyfsat lika de flesta vi umgås med och man har liksom ... Det finns där som en påminnelse hela tiden. Sedan så tror jag att de flesta vi känner, ja men de flyger någon gång om året, och gör det även fast de vet att det hade varit bättre att låta bli, men de gör det ändå. Så skulle jag nog säga. Och många kanske tar bilen någon gång till affären när de hade kunnat cykla. Men jag tror att de flesta ändå försöker att åka kommunalt och äta lite mindre kött och så, säger kvinnan.

- Ja, men samtidigt är ju vår bekantskapskrets välsituerad medelklass och alla har bilar och alla bor ganska bra och alla konsumerar ju på ett sätt som för många andra är ... nästan lyxnivå när det kommer till mat. Man köper dyra viner när man har middagar och man åker till Italien på semestern och till Alperna och till fjällen. Så det är klart att det är ju *ingen* i vår bekantskapskrets, eller vi heller, som lever hållbart ... antagligen. Om man ska hårdra det. Det är ju bara att titta på hur alla firar jul, det är ju ganska mycket presenter som ligger under allas granar, konstaterar mannen.

Den självinsiktsfulla kommentaren från mannen i *par fem* harmonierar väl med tidigare forskningsrön som går ut på att medel- och höginkomsttagare trots sin generellt sett högre miljömedvetenhet har långt större negativ inverkan på miljön än andra grupper med sämre ekonomiska förutsättningar. På så sätt kan den egna kunskapen om sakernas tillstånd fungera som ett substitut för handling, det vill säga att man har förstått något kan

upplevas som att man faktiskt "gör" något. Kvinnan i *par fem* ger i citatet uttryck för en generell diskursiv medvetenhet kring miljöfrågor, samtidigt som hon tillstår att såväl hon som parets vänner agerar i strid med denna. Detta förhållningssätt är ytterligare ett exempel på intervjupersonernas benägenhet att klyva sitt miljöengagemang i en teoretisk och en praktisk del. Diskrepansen mellan människors attityder och deras faktiska beteende förklaras av Ehrhardt-Martinez et al. (2015) utifrån ett statusperspektiv. Människor tenderar att jämföra sig med dem som ingår i deras umgängeskrets och försöker ofta att matcha denna referensgrupps livsstil och vanor; detta innebär att en person kan känna starkt för miljöfrågor och samtidigt föra en ohållbar livsstil, eftersom synlig konsumtion är en vital del för hens sociala position och identitet. Vidare är det värt att notera att ekonomiskt bemedlade grupper besitter ett definitionsprivilegium eftersom de har makt att tillskriva vissa praktiker ett symboliskt värde som delvis överskuggar den faktiska miljöpåverkan (att äta ekologiskt och lokalproducerat kött betraktas exempelvis som positivt i jämförelse med att äta hamburgare från en snabbmatsrestaurang). Enligt denna tankeföljd är det rimligt att anta att också "grön" konsumtion utgör en viktig statusmarkör inom vissa kretsar, och att denna ingår i individualiseringens uppgift att konstruera den egna identiteten så att den passar in i rådande diskurs och sociala sammanhang.

Att källsortering är en aktivitet som samtliga par framhåller som en viktig miljöinsats kan förstås utifrån Halkiers (2001) resonemang om att greppbara effekter som kan upplevas genom våra sinnen tenderar att prioriteras i de miljövänliga praktikerna; sopor är fysiska restprodukter av konsumtion som syns, luktar och därigenom utgör en påtaglig påminnelse om vår miljöpåverkan. På samma sätt kan intervjupersonernas återkommande diskussioner om minskad plastanvändning kopplas till de konkreta följder som detta leder till i form av nedskräpning såväl i närmiljö som i världshav. Ett annat högst närvarande tema i materialet rör parens förhållande till tillvaratagande och återbruk – också detta kan anslutas till sinnliga upplevelser av att fysiska föremål byter ägare, får förlängt liv genom reparation eller nytt användningsområde. Källsorteringens centrala position i materialet kan även förstås utifrån Rydhagens (2013) argument att detta är en konkret miljöhandling som inte påverkar själva konsumtionen, att återvinna restmaterialet blir utifrån denna logik ett sätt att lindra det dåliga samvetet över det egna klimatavtrycket. Flera respondenter betonar att de prioriterar kvalitet framför kvantitet vid

överväganden som rör konsumtion och uttrycker en önskan om att sakerna som trots allt köps faktiskt ska kunna återbrukas, också av människor utanför den egna familjen. Att själv köpa saker secondhand och att låna saker som man inte tycker sig behöva ägas ses också som eftersträvansvärt – just denna aspekt av miljöengagemang verkar oftare än andra ha traderats genom uppväxtförhållanden. När *par fem* får frågan om det är någon i paret som känner att hen tar det övergripande miljöansvaret hemma tar mannen till orda:

– Du tänker mer på det.

Kvinnan instämmer:

– Ja, jag tänker nog mer på det. Och jag tycker ju om känslan av att kunna återanvända saker. Dels ur miljöaspekt, men också för att jag tycker att det är så tråkigt att någonting som någon har gjort någon gång bara ska slängas. Jag är väldigt förtjust i att sälja saker vi inte använder på Blocket för att jag tycker att det är tråkigt att slänga saker som faktiskt funkar. Där tror jag att du inte hade orkat det ... Du hade åkt med det till tippen, för du tycker att det är jobbigt.

– Det finns en risk för det, ja, erkänner mannen.

Citatet ovan pekar på två saker värda att uppmärksamma närmare: för det första verkar paret överens om att kvinnan tar det övergripande miljöansvaret hemma genom att *tänka mer* på miljöfrågor; för det andra tycks paret vara överens om att det är jobbigare att sälja sakerna vidare än att slänga dem. Återbruk kräver således både *emotionellt arbete* i form av tankeverksamhet och social kontakt med potentiella köpare samt *tid* för att tillgängliggöra de gamla möblerna på andrahandsmarknaden (genom att formulera en annons, ta bilder och kommunicera med spekulanter). På så sätt kan återanvändande ses som en "feminint" kodad praktik genom sitt betonande av omhändertagande av befintliga föremål snarare än erövrande av nya resurser. Att ombesörja återhållsamhet och tillvaratagande sker ofta i det fördolda och står i bjärt kontrast till högteknologisk och iögonfallande konsumtion som snarast handlar om att markera status och ekonomiskt välstånd. Det återbrukande idealet kan vidare ses som ett uttryck för den förhärskande miljödiskurs som rör avståndstagande från överkonsumtion och slit-och-slängkultur. Detta är visserligen något som både de intervjuade männen och kvinnorna aktivt positionerar sig emot och att ha förmågan att hushålla med resurser på ett hållbart sätt ses av respondenterna som en dygd – det är dock tydligt i mitt material att det

huvudsakligen är kvinnorna som ägnar sig åt denna typ av miljöhandling.

Tidigare forskning på området

Feministiska perspektiv på klimatkrisen

Aktuell och internationell feministisk forskning lyfter återkommande problematiken med att klimatförändringen i stor utsträckning har diskuterats som ett vetenskapligt problem som kräver teknologiska åtgärder. Bee, Rice & Trauger (2015) argumenterar för att denna diskursiva inramning utgår från ett kapitalistiskt system med nyliberala värderingar som gynnar "manliga" och positivistiska perspektiv på klimatkrisen. Detta, menar de, leder till att den klimatpolitiska styrningen fokuserar på marknadsorienterade beteendeförändringar hos individer framför kollektivets gemensamma krafter att skapa förändring – och att dessa strategier bortser från social rättvisa. Tid och plats är centrala aspekter för att förstå hur de globala klimatstrategierna förkroppsligas och upplevs; Bee, Rice & Trauger (2015) riktar därför särskild uppmärksamhet mot vardagen och hushållens förhandlande av levnadspraktiker för att synliggöra hur individer formas till "nyliberala klimatsubjekt". De härleder, med stöd av andra forskare, synen på olika mål för global uppvärmning till "maskulina" föreställningar om att miljön och klimatet kan kontrolleras och domineras, och att konkreta temperaturgränser kommunicerar att en viss nivå av klimatskada är acceptabel.

Ett annat centralt tema för den feministiska forskningen på klimatkrisen är det ojämlika förhållandet mellan det globala nord och det globala syd, vad gäller både klimatpåverkan och krisens konsekvenser. Greta Gaard (2015) menar att bilden av klimathotet och dess effekter har tecknats mot bakgrund av inkompleta analyser och att frånvaron av genusperspektivet i politiska diskussioner på internationell toppnivå leder till att möjliga lösningar på problemet bortses ifrån, och att klimaträttvisa inte kan uppnås. Gaard hävdar att klimatförändringen och västvärldens överkonsumtion kan förklaras genom en "maskulin" ideologi och argumenterar, i linje med Bee, Rice & Trauger (2015), för att dessa problem inte kan lösas med "manligt" kodade teknovetenskapliga angreppssätt. Hon understryker att en utvecklad feministisk respons på klimatkrisen bland annat inneburit ett fokusskifte – från kvinnor som individer, till kön som ett system som strukturerar maktrelationer. Genom att anlägga ett posthumanistiskt och

Anpassning och mildring är två centrala förhållnings-sätt till klimat-förändring-arna.

ekocentriskt synsätt på världen kopplar Gaard samman industriell animalisk matproduktion med sexuell och reproduktiv exploatering (av i synnerhet hondjur) och pekar samtidigt på denna industris förödande ekologiska konsekvenser. Vidare synliggör hon

kopplingen mellan västerländsk överkonsumtion av kött och den globalt ojämlika tillgången till mat, där hunger har en tydligt könad karaktär: fler kvinnor än män svälter och de har även sämre tillgång till jordbruksresurser.

Anpassning och mildring⁸ är två centrala förhållningssätt till klimatförändringarna, vars sociala, rumsliga och tidsliga resultat skiljer sig åt: medan anpassning fokuserar på faktiska och nutida effekter har mildring framtida konsekvenser i åtanke. Anne Jerneck (2018) argumenterar för att anpassning ofta diskuteras utifrån ekonomiska verktyg, och sällan med utgångspunkt i social förändring. I likhet med Bee, Rice & Trauger (2015) och Gaard (2015) pekar Jerneck på att kvinnor som grupp är mer sårbara för klimatförändringarnas effekter än män som grupp, men att sårbarheten inte är en inneboende egenskap hos denna del av befolkningen utan ett resultat av en könad uppdelning av tillgång till mark, arbete, beslutsfattande, makt och andra resurser. För att förstå klimatkrisens ojämlika följder behövs feministiska studier som beskriver och förklarar könsasymmetriska mönster, utan att insikten om att kvinnor utgör en synnerligen heterogen grupp går förlorad. Liksom Gaard för Jerneck ett tillväxtkritiskt resonemang där hon menar att synen på utveckling måste gå bortom enbart ekonomiska värden och i stället inriktas på att minska ojämlikhet och fattigdom, parallellt med att hållbarheten förbättras. "Nya" hållbarhetsutmaningar – som klimatförändringar – uppstår inom "gamla" kontexter av sociala problem – som ohälsa och osäker tillgång till mat. Jerneck framhåller att en transformativ genusstrategi, där både män och kvinnor involveras i att omkoda könade arbetsuppgifter, innebär vinster såväl för den ekonomiska lönsamheten som för den ekologiska och sociala hållbarheten.

Martin Hultman (2020), docent i vetenskapsteknik och miljöstudier, anför att forskning upprepat har fastslagit att könskategorierna män utövar betydligt större negativ miljöpåverkan än vad könskategorierna kvinnor gör, och menar att det är problematiskt att agendan för hanteringen av klimatkrisen tillåts

---

8. Översatt från engelskans *adaptation* och *mitigation*.

sättas av just den grupp människor som generellt står för det mest ohållbara levnadssättet: vita och välbärgade män i väst. Det är dock angeläget att understryka att såväl kvinnors som mäns levnadsvillkor skiljer sig åt beroende på en rad omständigheter och att dessa naturligtvis spelar roll för deras individuella miljöpåverkan; välutbildade kvinnor i västerländska storstäder lever under helt andra förhållanden än lågutbildade män på landsbygden i utvecklingsländer. Nancy Fraser (2011) understryker vikten av en intersektionell ansats när olika typer av rättvisefrågor – som erkännande, omfördelning och representation – diskuteras. Det är också viktigt att poängtera att könsskillnader i miljöpåverkan eller engagemang i frågan inte handlar om att demonisera eller upphöja individer, snarare är det betydelsefullt att åskådliggöra hur och varför ”manlighet” kopplas ihop med aktiviteter som köttätande, konsumtion av elektronik och privatbilism medan ”kvinnlighet” i större utsträckning förknippas med vegetarisk kost, konsumtion av kläder och resande i kollektivtrafik.

Den heterosexuella parrelationen

Givet att denna studie analyserar på vilka sätt kön spelar roll för miljöstrategier inom det heterosexuella förhållandet utgör parforskning med en genusteoretisk ansats en viktig kontext. I den heterosexuella parrelationen upprätthålls genuskontraktet på den individuella nivån genom att de två involverade individerna reproducerar rådande normer i förhållande till varandra (Hirdman 1988). I sin avhandling *Det kallas kärlek* skärskådar Carin Holmberg (1993) hur maktförhållandet inom kärleksrelationen skapas och bevaras genom manlig överordning och kvinnlig underordning och hur denna hierarkisering tar sig uttryck i vardagen. En av slutsatserna gör gällande att det heterosexuella paret gemensamt försöker osynliggöra den ojämställda fördelningen av makt i relationen genom att kvinnan underordnar sig med hänvisning till mannens personliga egenskaper, och inte med hänvisning till hans kön – eftersom manlig dominans i ett samhälle som uttrycker jämställdhetsideal skulle uppfattas som illegitim. Holmberg menar vidare att människors interaktion i vardagsverkligheten speglar sociokulturella förhållanden på samhällsnivå, och att den kvinnliga underordningen och den manliga överordningen inom parrelationen kastar ljus över hur manssamhället kan fortleva i ett formellt jämställt land som Sverige. Den patriarkala könsmaktsordningen reproduceras genom att genussystemets hierarkisering baserad på kön internaliseras av

kvinnor och män som en del av deras egen könsidentitet och som en del i interaktionen mellan dem; kvinnor identifierar sig med männens (dominerande) världsbild och införlivar deras värderingar (jfr Hirdman 1988).

I linje med Holmberg konstaterar Magnusson (2010) att så länge kategorin män i de flesta sammanhang överordnas kategorin kvinnor, kommer hierarkiseringen att närvara också i samspelet mellan en man och en kvinna. Hon understryker således att en heterosexuell parbildning både är en *mellanpersonlig relation* mellan två självständiga individer, och samtidigt en *grupprelation* mellan två asymmetriskt positionerade samhällskategorier: kvinnor och män. Holmberg (1993) argumenterar för att jämställdhetsbegreppet är problematiskt eftersom att det är könsneutralt – vilket osynliggör att det är kategorin män som har makt över kategorin kvinnor – och att detta begrepp används i ett samhälle som inte behandlar könen lika. Hon pekar på det paradoxala i att det i Sverige inte längre finns några formella hinder för kvinnors deltagande i det offentliga livet, samtidigt som ansvaret för att genomföra jämställdhetspolitik läggs på individen och kvinnor framstår som ansvariga för det ojämsladda resultatet. Holmberg menar att det är mellan dessa icke-existerande formella hinder och att det individualiserade ansvaret för att genomdriva jämställdhet läggs över på kvinnor som könsmaktsstrukturer synliggörs. I en social verklighet där kvinnor i praktiken förfogar över färre rättigheter och möjligheter än män är det därför mer adekvat att använda begreppet *könsmaktsordning* för att synliggöra de patriarkala strukturer som leder till ojämsladdhet.

En central aspekt för att förstå vardagslivet i en parrelation är *tid*, närmare bestämt den tid som är disponibel utanför de timmar var och en står till arbetsmarknadens förfogande. Den tiden ska räcka till många olika saker, som exempelvis fritidsaktiviteter, återhämtning och hushållsarbete. I Holmbergs (1993) studie uppmärksammas hur kärlekspar strukturerar sin fritid utifrån männens åtaganden och att dessa utgör premisserna för den gemensamma tiden. Vidare äger parens liv i stor utsträckning rum i två separata sfärer som i hög grad hålls åtskilda, där kvinnorna anpassar sin lediga tid efter männens tillgänglighet och där männen generellt tillbringar mer tid utanför hemmet. Detta får konsekvenser för männens förståelse för den mängd hushållsarbete som behöver göras och leder till att kvinnorna åläggs att identifiera och initiera de olika arbetsuppgifterna samt utföra en större andel av sysslorna. Magnusson (2010) uppmärksammar att det inte verkar finnas något linjärt samband mellan en kvantitativt ojämn

fördelning av hushållsarbetet och upplevd orättvisa. En förklaring till detta tar fasta på vilka det är kvinnor jämför sig med när de bedömer rättvisan i den egna hemarbetsfördelningen: kvinnor som jämför sin situation i hemmet med andra kvinnors tenderar att vara mindre missnöjda än de som jämför sin egen insats i hemmet med sin mans.

De patriarkala strukturerna tar sig ytterst uttryck i ett "manligt tolkningsföreträde" av verkligheten. Holmberg (1993) problematiserar kvinnors möjligheter att hävda sin verklighetsuppfattning i ett samhälle som är definierat av kategorin män. Hon pekar på att detta i parrelationen får konsekvenser för vem som får sätta ramarna för det gemensamma livet och för hur olika vardagliga situationer och konflikter ska formuleras – där mannen i vissa situationer kan göra anspråk på att inneha den "korrekta" tolkningen eftersom den bättre stämmer överens med samhälleliga föreställningar. Fördelningen av hushållsarbete kan här fungera som ett exempel på att män med indirekt stöd av omgivningen kan påföra kvinnor huvudansvaret för skötseln av hemmet.

När Nancy Chodorow i en artikel från år 2000 ser tillbaka på sitt numer klassiska verk *The Reproduction of Mothering* (1978) är det några slutsatser som står ut som betydelsebärande; genom intrapsykiska och intersubjektiva cykliska processer reproducerar kvinnor i förhållande till sina döttrar normer som omger moderskapet. "Kvinnligt" kodade egenskaper, som att vara omhändertagande och inkännande, blir således en bärande del av kvinnors självuppfattning. På samma sätt leder mäns upptagenhet med "maskulinitet" och rädsla för att uppfattas som "omaskulina" till att de, både medvetet och omedvetet, reproducerar föreställningar om vad "manlighet" innebär i förhållande till sin omgivning. Christine Roman (2004) stipulerar att diskurser om *kön, moderskap* och *faderskap* har stor betydelse i de processer som reproducerar könsuppdelningen, och att könsidentiteten återskapas genom handlingar:

Alltså konstruerar vi oss som "män" och "kvinnor" samtidigt som vi utför vissa uppgifter. När kvinnorna tvättar familjens kläder och männen lagar familjens bil produceras inte bara rena kläder och ett funktionsdugligt fordon. Genom sina handlingar producerar kvinnorna och männen också kön (ibid. s. 78).

Den isländska genusvetaren Anna Jónasdóttir (2003) pekar på hur män och kvinnor genom "kärlekskraft" bestående av omsorg och sexuell utlevelse bekräftar varandra som sociala varelser och att detta flöde är ojämlikt; männen får mer kärlekskraft än de ger, vilket möjliggör för dem att satsa sina energier i det offentliga livet. På så sätt exploateras kvinnors känsloliv och detta leder till deras underställning inom såväl familjelivet som arbetslivet. Arlie Hochschild (2012) argumenterar för att det emotionella arbetet har en tydlig könsaspekt och att det på det hela taget är viktigare för kvinnor. Eftersom kvinnor som grupp har mindre tillgång till maktpositioner och pengar än män som grupp blir det emotionella arbetet ett sätt för dem att kompensera för denna snedfördelning av tillgång till resurser. Således fostras flickor i att erövra det emotionella kapitalet att använda som valuta i en värld där detta ses som deras främsta tillgång. Resultatet blir en "feminint" kodad större känslighet för andra människors sinnesstämningar, en benägenhet att ta ansvar för den sociala situationen (inte minst genom att visa aktning och underkastelse, medgörlighet och samarbetsvilja) samt att vara emotionellt tillgänglig.

Sociologiska perspektiv på konsumtion

Konsumtion spelar en central roll för människors miljöpåverkan och företeelsen har studerats utifrån en rad olika vetenskapliga traditioner, som exempelvis psykologi och ekonomi. Sociologisk forskning intresserar sig för hur konsumtion relaterar till sociala och kulturella kontexter och hur människors konsumtion influeras av andra, inte minst ses den som ett socialt och kulturellt uttryckssätt. Ett sociologiskt intresseområde är glappet mellan människors attityder till miljöfrågor och deras faktiska beteende, vilket kan förklaras utifrån ett statusperspektiv; en person kan känna starkt för miljöfrågor och samtidigt föra en ohållbar livsstil, eftersom synlig konsumtion är en vital del för hens sociala position och identitet (Ehrhardt-Martinez et al. 2015). En annan förklaring till diskrepansen mellan vad människor säger att de *vill göra* och vad de *faktiskt gör* är att olika handlingar kan tolkas på olika sätt och ges olika vikt och mening av olika individer. Mårtensson och Pettersson (2002) poängterar i *Grön vardag* att miljöhänsyn ofta endast är ett av flera skäl till att handla på ett visst sätt och att olika motiv och värden ofta ställs mot varandra i vardagspraktiken. Detta förklarar att människor kan tillskriva miljöhänsyn stor vikt på ett allmänt plan, men att de i konkreta situationer ändå kan välja att agera på ett sätt som gynnar den egna ekonomin eller bekvämligheten, snarare än att vara det bästa för miljön.

Sociologisk forskning om konsumtion har bland annat bidragit till kunskapsläget genom att identifiera hushåll som sociala enheter (snarare än enskilda beslutsfattare), framhäva vikten av att se konsumtion som kollektiva rutiner samt visa att varje hushåll verkar inom ett större sammanhang (Ehrhardt-Martinez et al. 2015). Gronow och Warde (2001) är i sin bok *Ordinary consumption* kritiska till att sociologin riktat alltför mycket uppmärksamhet mot iögonfallande konsumtion, alltså konsumtion där individen fattar medvetna och rationella beslut och där den syftar till att uttrycka individualitet. I stället, menar de, borde sociologer adressera den mer förgivettagna och därigenom oproblematiserade vardagliga och rutiniserade konsumtion som snarast handlar om kollektiv identifiering. Rydhagen (2013) understryker att konsumtionens miljöpåverkan är en fråga där offentliga mål och privata aktiviteter i hög grad samverkar: å ena sidan uppmuntras vi att konsumera för att hålla ekonomin i gång, å andra sidan förmanas vi att inte bidra till föroreningar och avfallsberg genom oansvarigt handlande. Rydhagen förstår det förhållandevis stora fokus som läggs på källsortering som ett sätt att minska konflikten mellan dessa fält genom en konkret miljöhandling som inte påverkar själva konsumtionen. Wihlborg och Skill (2004) menar tvärtom att hanteringen av restprodukter alltmer börjar ses som *en del av* konsumtionen, främst genom källsorteringen, eftersom restprodukternas källa oftast är konsumtionssituationer.

Konsumtionssociologin aktualiserar och utmanar tankegångar om en skarp åtskillnad mellan (omedvetet) beteende och (medvetet) handlande. Kaj Ilmonen (2001) understryker att mänskligt uppträdande alltid är en blandning av ovanstående och använder rutiner som ett exempel på att så är fallet. Ilmonen menar att rutiner fyller flera viktiga funktioner: de reducerar komplexiteten i beslutsfattande, är ett sätt att skapa en trygg tillvaro och gör beteendemönster mer förutsägbara och därigenom mer trovärdiga för andra. Att rutiner spelar dessa viktiga roller i vardagen begripliggör varför det är mödosamt att bryta vanor, även om de begränsar människors valmöjligheter och handlingssätt. Därigenom formar rutiner en del av människors karaktär, vilket förklarar varför det kan vara svårt att omsätta teoretisk insikt i praktisk handling. Detta försätter konsumenten i en komplicerad situation där det växande utbudet

*Konsumtions-
sociologin
aktualiserar
och utmanar
tankegångar
om en skarp
åtskillnad
mellan
(omedvetet)
beteende och
(medvetet)
handlande.*

gör det omöjligt att överblicka valmöjligheternas alla (miljö)konsekvenser samtidigt som hen är dömd att välja.

Konsumtion utgör ett praktikfält i vardagen som kombinerar tillfredsställelse av behov med identitetsuttryck; människor ingår i en mängd olika sammanhang och har en rad olika förpliktelser, vilket gör det nödvändigt för dem att prioritera mellan sina olika skyldigheter (Halkier 2001). Vidare argumenterar Halkier att två typer av sociala normer – reflexiva och faktaliknande – gör sig gällande för hur människor hanterar miljömässiga krav på konsumtion. Det förstnämnda handlar om att människor reflekterar, diskuterar och förhandlar kring vad som är rätt beslut att ta, medan det sistnämnda hänvisar till livsomständigheter som grund för normativa beslut. De faktaliknande normerna delas in i tre kategorier: personliga (det är bara så här det är *för mig*), samhälleliga (det är bara så här det är *för folk i det här samhället*) och sinnliga (hänvisar till fysiska och estetiska *upplevelser* som antingen kan hjälpa eller hindra individer att fatta miljövänliga beslut). Halkier menar, i likhet med Ilmonen, att det är omöjligt att göra en skarp distinktion mellan de rutiniserade och reflexiva aspekterna av vardaglig konsumtion.

Environmental problems of society, closely related to institutional structures of production, reproduction, consumption, infrastructure and resource management, are being placed on the kitchen table agenda of each individual household (Halkier 2001, s. 28).

Hushållskonsumtion har stor påverkan på klimatförändringarna, samtidigt som individens möjligheter att mildra dessa effekter har varit underskattade i nationella och internationella policydiskurser (Ehrhardt-Martinez et al. 2015). Olika klimatprogram fokuserar ofta på individens bidrag till en "grön ekonomi" genom att underlätta konsumtion av teknologiska produkter som hybridbilar, solceller och LED-lampor. Sådan politik, menar Bee, Rice och Trauger (2015), betonar de enskilda och marknadsbaserade valen utifrån en logik som är endemisk för nyliberal styrning: den underlättar kapitalets flöde, ackumulering och tillväxt, snarare än att ta itu med att det är just detta system som utgör klimatkrisens kärna.

Miljösociologiska perspektiv på vardagen

Vardagen utmärks genom att vara en både tids- och rumslig praktik där rådande maktstrukturer omsätts i handling (Bee, Rice & Trauger 2015). Det är i denna kontext som individer förhandlar om sina levnadsvillkor, inte minst när det gäller könskodade aktiviteter såväl som val som rör klimat och miljö. Wihlborg och Skill (2004) framhåller att flöden av resurser som möjliggör konsumtion och produktion tar tid och att tiden därför utgör ett centralt perspektiv för att förstå dessa förhållanden. Den begränsade (fri)tiden är även en återkommande förklaring till varför hushåll i sin vardag inte lyckas leva upp till de mål och värderingar de ger uttryck för. Söderholm (2008) slår fast att det inte verkar finns något linjärt samband mellan att vara miljömedveten och att handla miljömedvetet: i vardagen uppstår kontinuerligt konfliktsituationer mellan olika mål där de tre dimensionerna av hållbar utveckling – den sociala, ekonomiska och ekologiska – ställs mot varandra och där viljan att vara miljömedveten inte alltid vinner. Vardagen kan alltså ses som en arena där normer såväl upprätthålls som förändras. Det verkar också finnas diskurser som gör gällande att jämställdhet och miljöfrågor ställs mot varandra, där kvinnors inträde på arbetsmarknaden sammankopplas med ett miljö- och klimatmässigt förfall eftersom de (kvinnorna) inte längre har *tid* och kunskap att ta hand om hemmets resurser genom att lappa och laga (Rydagen 2013).

Hushållet är en central enhet för konsumtion, reproduktion och fritid vars vardagspraktik varierar med dess yttre och inre materiella villkor (t.ex. bostadsområdets beskaffenhet och hushållets socioekonomiska förutsättningar). I den mån det består av fler än en person utgör det också en viktig plats för förhandlingar om och överföringar av värden (Mårtensson & Pettersson 2002). Det är viktigt att betona att ett hushåll ofta består av flera individer – hushållsmedlemmar – och att det snarast ska ses som en social enhet än som enhetliga beslutsfattare (Ehrhardt-Martinez et al. 2015). I linje med denna iakttagelse understryker Roman (2004) att hushållet har en inre struktur och att det inte utan vidare går att förutsätta att alla i en familj lever på samma ekonomiska nivå. Utöver ovanstående uppfyller hushållet (och i förlängningen familjen) känslomässiga funktioner i form av att vara en plats för trygghet och kärlek såväl som ett rum för reproduktion av normer. Moderna levnadssätt har inneburit en förskjutning i hushållets roll, från producent till konsument. Därigenom har hushållet separerats från naturmiljön och förlorat medvetenheten om sitt och samhällets beroende av ekosystemen. Konsekvenserna

av den tids- och rumsliga friställningen från dessa sammanhang syns kanske allra tydligast i hur individer i dagens samhälle förhåller sig till livsmedel; oron för matens eventuella negativa konsekvenser för hälsan spelar stor roll för önskan om att äta ekologiskt, och miljövinster kopplade till detta utgör inte sällan positiva bieffekter snarare än att vara huvudmotivet (Mårtensson & Pettersson 2002).

Mårtensson och Pettersson (2002) argumenterar i linje med Halkier (2001) när de konstaterar att också de allra mest hängivna miljövännerna har fler behov än att leva miljövänligt och att gröna levnadssätt alltid är försök att integrera den ekologiska dimensionen med den sociala. Människors olika anledningar till att agera på olika sätt kan interagera med hållbarhet och antingen främja eller hindra målet att leva miljövänligt: valet att ta cykeln i stället för bilen kan ha såväl ekonomiska som hälsomässiga skäl. Omvänt kan valet att ta bilen grunda sig i praktiska omständigheter, som att det går snabbare och underlättar lämning och hämtning på förskolan. Valet att handla ekologiskt kan fattas utifrån att det är nyttigare och upplevs smaka bättre, likaväl som att det är bättre ur miljösynpunkt. Motsatt kan ekonomiska bevekelsegrunder eller kostpreferenser stå i vägen för en miljövänlig konsumtion av livsmedel – uppfattningen att ekologiskt är för dyrt eller att kött och exotisk frukt är för gott att avstå kan trumfa viljan att göra hållbara val i vardagen.

Få verksamheter utförs av ett enda skäl eller ett enda dominerande skäl. Mångfald och bredd i motivmönstret förefaller vara ett utmärkande drag för många av vardagspraktikens handlingar (Mårtensson & Pettersson 2002, s. 177).

Gemensamt för miljömedvetna individer är att de i någon mån sammankopplar det egna handlandet med miljöproblem och att de fattar miljövänliga beslut också när detta innebär att personliga fördelar försakats, vilket kan förklaras med att moraliska principer på ett eller annat sätt ingår i övervägandena bakom beslutet. Vilka miljöhandlingar som omfattas av moraliska principer tenderar att sammanfalla med faktorer som får konsekvenser för den egna personen eller för närstående, snarare än för jordens framtid (Mårtensson & Pettersson 2002). Nyckeln i resonemang om samvetets roll för det egna handlandet står att finna i synen på ansvar (individens eller systemets) och det mått av handlingsutrymme som varje enskild person upplever sig ha över frågan. Dessa frågor kontextualiseras inte minst genom den

aktuella (mediala) miljödebatten, där olika sakfrågor fästs med olika vikt i olika tider. I ljuset av ansvarsfrågan syns också det "kompensationstänkande" som Mårtensson och Pettersson (2002) uppmärksammar och som går ut på att en icke-miljövänlig handling skulle kunna kompenseras av en miljövänlig på ett annat område.

Att anlägga ett ekofeministiskt perspektiv

Ekofeminismen är ett systemkritiskt synsätt som förenar olika feministiska röster med ekokritik och miljöaktivism, samtidigt som den anlägger ett intersektionellt perspektiv på förtryck. Den amerikanska filosofen Karen Warren (1997) beskriver att ekofeminismen sammankopplar den systematiska underordningen av å ena sidan människor mot bakgrund av kön, ras och klass, och å andra sidan underordningen av icke-mänsklig natur.

Synliggörandet av den dialektiska kopplingen mellan förtryck av (bland annat) kvinnor och exploatering av djur och natur, syftar till att visa på patriarkala samhällsstrukturers inneboende oförmåga att hantera klimatkrisen och verka för en socialt och ekologisk hållbar utveckling. Begreppets myntande tillskrivs ofta den franska feministen Françoise d'Eaubonne och perspektivet anammades tidigt av svenska Elin Wägner i boken *Väckarklocka* från 1941. Wägner (1941) skriver under ett brinnande andra världskrig att civilisationen, i enlighet med "manliga" normer, också under fredliga perioder är inställt på att bryta upp sammanhang, krossa motstånd, omgestalta och erövra.

[M]änniskornas frihet och lycka har kommit att betyda herraväldet över jorden. Detta erövrarmål, som alltmer kommit att bestämma utvecklingens hållning, har inte tålt att några gränser bestod för människan. För att civilisationen skulle bli jordens herre har människan måst bli slav under sitt eget system. (...) Världen kan erövrans nu, så långt är vi komna. Men aldrig dess härlighet. *När erövringen av världen är fullbordad, då är också dess härlighet förgången* (ibid. s. 12-13, kursivering i originalet).

Fortsättningen på Wägners text för tankarna till Webers idé om "byråkratins järnbur"; hon konstaterar att människornas rädsla

för att hamna utanför det allomfattande organisationsnätet gör att de utan protest bemannar krigsmaskineriet – men medan Weber ser pessimistiskt på människans utsikter att bryta sig ur järnburen, menar Wägner att ett systemskifte är möjligt genom ett återställande av jämvikten mellan det ”kvinnliga” och det ”manliga”. Ekofeminismen har kritiserats för att använda sig av biologiska och essentialistiska argument, som (i likhet med Wagners utsaga ovan) går ut på att kvinnor genom sin förmåga att föda barn har en särskild förmåga till omsorg och beskyddande av liv och att de därigenom skulle stå i närmare kontakt med naturen än män. I denna studie är ansatsen att dessa egenskaper *inte* är statiska och medfödda, utan kopplade till erfarenheter av könskodade aktiviteter som regleras i genuskontrakten (se definition på s. 47).

Ekofeminismen är ett dynamiskt begrepp som kommit att tangera en rad andra feministiska teoribildningar⁹ vars gemensamma nämnare är att de ställer sig kritiska till rådande samhällsstrukturernas antropocentriska förhållningssätt till naturen. Framväxten av dessa nya inriktningar ska förstås som en vidareutveckling av synen på kopplingen mellan människa och natur och som en reaktion mot den tidiga feministiska rörelsens onyanserade hyllning av kvinnors frigörelse – oaktat att denna frigörelse äger rum på bekostnad av ekologisk hållbarhet och inom det ohållbara samhällssystem som gynnar och reproducerar ”manliga” värden och normer genom exempelvis ökad privatbilism, konsumtion av varor och exotisk mat. Gemensamt för perspektiven är att de strävar efter ett helhetsperspektiv för att möta dagens komplexa miljö- och rättviseproblem som inte premierar ”manligt” kodade lösningar. Av utrymmesskäl väljer jag att använda *ekofeminism* som ett samlingsbegrepp för liknande idéströmningar, även om jag är medveten om att dessa på olika sätt positionerar sig gentemot, och överlappar, varandra.

Hållbarhetsbegreppet rymmer tre dimensioner: ekonomisk, social och ekologisk, och har kritiserats för att utgå från människors utblick på världen. Ekofeminismen vänder sig mot denna antropocentriska åskådning eftersom den inte värdesätter naturen i sig själv, utan enbart dess betydelse för människan. Ekofeminismen utgår i stället från ett posthumanistiskt och ekocentriskt perspektiv där människan bara är en av alla existerande arter och där varje ekosystem har ett egenvärde. Den ekofeministiska forskaren Greta Gaard (2015) tydliggör det

---

9. Feministisk materialism, feministisk posthumanism och feministisk ekokritik, för att nämna några.

problematiska med antropocentrismen genom sitt exempel med den rena sjön som inte har ett ekonomiskt värde förrän den är förorenad och måste saneras av företag. Den amerikanska filosofen och vetenskapshistorikern Carolyn Merchant (1993) beskriver i sin numer klassiska text *Death of Nature* hur synen på jorden har gått från organisk till mekanisk. Den förändrade synen på "moder jord" – från något levande och organiskt, till död materia vars beståndsdelar enligt mekanikens logik går att separera från helheten – menar Merchant förklarar den numer förhärskande metaforen för såväl naturen som samhället och den mänskliga kroppen som en "maskin". Detta paradigmskifte har vidare inneburit en sammankoppling med mänsklig kontroll och förutsägbarhet: genom industrialisering och byråkratisering, och i förlängningen med kapitalistiska värdesystem. Just denna kalkylerbarhet, menar Merchant, ligger till grund för synen på matematik, naturvetenskap och positivistisk forskning som de mest aktade formerna av kunskap. Hon slår fast att samtidigt som systemteoretiker gör anspråk på en helhetssyn passar formalismen bäst i stängda, artificiella, väldefinierade och relativt enkla system; ju öppnare, mer adaptiva, organiska och komplexa system, desto mindre framgångsrik är denna metod. Således, avslutar hon, driver mekaniska antaganden om naturen oss närmare artificiella miljöer, mekaniserad kontroll över allt fler aspekter av det mänskliga livet, och förlust av själva livskvaliteten.

Den grundläggande tanken inom ekofeminismen, liksom inom annan feministisk filosofi, är att det patriarkala samhället bygger på två principer, isärhållande och hierarkisering. För att förtydliga kopplingen mellan patriarkala strukturer på samhällsnivå och deras verkningar på individnivå är Yvonne Hirdmans (1988) teori om *genussystemet* och dess praktiska implikationer genom *genuskontrakten* användbar. Genussystemet är ordnat utifrån de två ovan nämnda principerna om isärhållande och hierarkisering, vilket innebär att "manligt" och "kvinnligt" hålls åtskilt, betonas och uppmuntras samt att det "kvinnliga" och det "manliga" inte värderas lika. Det "manliga" utgör normen och det är genom isärhållningen från det "kvinnliga" som den "manliga" normen legitimeras. Könskodningen av prioriteringar, aktiviteter, intressen och egenskaper äger rum inom genussystemet, vilket verkar på tre olika nivåer: i den kulturella överlagringen, i den sociala integrationen och genom socialisering. På alla dessa tre nivåer kan så kallade genuskontrakt abstraheras: på den kulturella överlagringsnivån i form av föreställningar om hur idealtypsrelationen mellan "man" och "kvinna" bör vara; på

institutionell nivå i form av exempelvis arbetsdelning; och på individuell nivå i form av exempelvis egenskaper. Dessa könsligt kodade och tillskrivna egenskaper utgör tolkningsramen genom vilken individer konstruerar sitt eget kön och därigenom reproducerar samhällsliga mönster. Ekofeminismen i kombination med Hirdmans teori om genussystemet och genuskontrakten fungerar som teoretiskt ramverk för denna studie, som syftar till att besvara frågan om på vilka sätt kön spelar roll för miljöstrategier inom det heterosexuella förhållandet i välutbildade villahushåll i Stockholm.

Studiens genomförande

Den här rapporten bygger på min magisteruppsats i sociologi *Med tanke på miljön – en ekofeministisk analys av miljöstrategier i villahushåll* (Kling 2021). I den finns ett betydligt mer utförligt kapitel som redogör för de olika metodologiska val och överväganden som gjorts. Studien baseras på djupintervjuer med fem heterosexuella par bosatta i villa i Stockholms län. De intervjuade är högutbildade och yrkesverksamma, samboende och med hemmaboende barn. Utgångspunkten för studien är hur föreställningar om kön påverkar upplevelsen av inflytande och ansvar över de val som hushållet ställs inför och jag valde därför att begränsa urvalet till par som lever i en heterosexuell relation, eftersom det är i denna kontext som det ”kvinnliga” respektive ”manliga” tudelas och framträder som tydligast. Liksom Carin Holmberg (1993) konstaterar jag att en analys av parförhållandet i ett samhälle som är strukturerat kring kön måste rymma könsmaktsordningen som en central del i den teoretiska förståelsen för att kunna synliggöra förgivettagna rollfördelningar inom hushållet. Valet att intervjua par snarare än enskilda individer grundar sig i att jag vill få en inblick i hur resonemangen mellan parterna förs, hur förhandlingen dem emellan formuleras och hur relationen mellan kvinnan och mannen tar sig uttryck. Varje par består av två individer, vars svar också enskilt kan belysa och kopplas samman med resonemang som förekommer i de andra intervjusituationerna. Sammantaget ger de fem parintervjuerna tio individuella utsagor att tolka i ljuset av andras svar. Utöver intervjuerna stöds undersökningen på de teoretiska utgångspunkterna och på andra forskares empiri. Jag argumenterar för att också ett relativt litet antal respondenter inom ett väl avgränsat urval är tillräckligt för att kunna anta att de sociala mekanismer som tydliggörs i intervjuerna inte är unika utan

manifesterar generella drag. Det är alltså inte denna studies ambition att kvantitativt redogöra för i vilken omfattning olika svar förekommer, utan *att* de förekommer och på vilket sätt de kan kopplas och bidra till det rådande kunskapsläget.

Valet att koncentrera studien till att handla om högutbildade¹⁰ par föranleds av att studier visar att det är vanligast att makar och sambor delar lika på hemarbetet när båda har högre utbildning och liknande yrkesstatus. Samtidigt tenderar fördelningen av hushållsarbetet att bli mer ojämlig när paret får barn (Roman 2004). Jag har alltså försökt att välja par bland vilka förutsättningarna för jämställdhet (hög utbildning) är som störst, men i en livsfas där omständigheterna (hemmaboende barn) ofta leder till det motsatta. I förhållande till miljömedvetenhet och -engagemang kan man tänka sig ett omvänt samband, där de vuxnas omsorg om miljön växer i samband med att de får barn. I *Grön vardag* noterar Mårtensson och Pettersson (2002) just detta när de slår fast att den övergång i livsloppet som förefaller ha störst konsekvenser för den miljövänligt inriktade vardagspraktiken är att bli förälder. Insikter om risker av olika slag och önskan om att undvika dessa – framför allt när det gäller barnens hälsa och särskilt beträffande matens och luftens kvalitet – går ofta hand i hand med att lägga om familjens leverne till ett mer hållbart sådant. Att jag är särskilt intresserad av par som bor i villa¹¹ motiveras av att denna grupp (villaägare i storstad) generellt har en högre medvetenhet och kunskap om miljöfrågor än andra, samtidigt som deras livsstil med större boyta och mer (bil)resande motsägelsefullt nog också innebär att de som grupp har störst miljöbelastning (Rydhagen 2013). Avslutningsvis valde jag att avgränsa urvalet ur ett åldershänseende och fokuserar på par över 25 år som har varit sammanboende i minst ett år. Den undre åldersgränsen finns till för att paret ska ha hunnit etablera sig i det självständiga livet utanför föräldrahemmet och i en vuxen kärleksrelation. Studien hade inte någon på förhand angiven övre åldersgräns, men eftersom jag är intresserad av att belysa de vardagliga förhandlingarna hos par i yrkesverksam ålder – en period i livet då fritiden begränsas av arbetstiden – i kombination med kriteriet att paret skulle ha hemmaboende barn, innebar detta i praktiken att ingen av de

---

10. I denna studie definieras *högre utbildning* som någon form av eftergymnasial utbildning.

11. Eller liknande boendeform, exempelvis radhus, kedjehus eller parhus. Det är inte bostadstypen "friliggande villa" som är relevant, utan snarare bostadens belägenhet och i viss mån utformning – med generellt större boyta än en lägenhet, tillgång till en egen utomhusyta och utanför de centrala delarna av Stockholm. Inte heller fästs någon vikt vid upplåtelseformen (äganderätt, bostadsrätt eller hyresrätt).

intervjuade var äldre än 50 år. Samtliga intervjuer skedde via videosamtal.

Sammanfattande tankar

Den här studien visar att kön spelar roll för miljöstrategier inom det heterosexuella förhållandet i välutbildade villahushåll i Stockholm. Både de intervjuade kvinnorna och männen i denna studie ger uttryck för att ha inflytande över vilka hänsynstaganden som ska göras inom hushållet med avseende på miljö. De anser sig ha möjlighet att påverka sitt eget och familjens levnadssätt, beträffande såväl rutiniserade sysslor som mer genomgripande livsstilsförändringar. Parens erfarenheter av inflytande i olika miljöfrågor kan således tolkas som att deras upplevda handlingsutrymme att influera vardagspraktiker är jämställt, åtminstone om man begränsar dess giltighet till teorin. När frågan om ansvar kopplas till inflytande träder dock en delvis annan bild fram: de fem intervjuade paren är förvånansvärt överens om att den initierande parten också förutsätts vara den som driver förändringen i en viss riktning. I ljuset av "kvinnligt" och "manligt"

I min studie framträder könskodningen som tydligast i form av en "manligt" tekniskt orienterad praktik visavi en "kvinnligt" omhändertagande praktik.

kodade levnadssätt genom prioriteringar, aktiviteter, egenskaper och intressen synliggörs hur genuskontrakten gör sig gällande också med avseende på hushållets miljöstrategier, där kvinnan förväntas ta ett större emotionellt ansvar för att familjen lever på ett hållbart sätt. Trots att paren genomgående är överens om att jämställdhet inom den egna kärleksrelationen är viktigt tycks de inte vara medvetna om de patriarkala strukturernas verkningar på individnivå. Att kvinnorna oftare ansvarar för att ombesörja familjens välmående riskerar att exploatera deras känsloliv och reproducera rådande samhällsliga normer och könsmaktsordning också i det privata livet, inte minst beträffande de omhändertagande egenskaper som så tätt förknippas med moderskapet.

I min studie framträder könskodningen som tydligast i form av en "manligt" tekniskt orienterad praktik visavi en "kvinnligt" omhändertagande praktik. När paren tar avstånd från "ett överdrivet miljöengagemang" är det i första hand de "kvinnligt" kodade strategierna som går ut på att *avstå* miljöovänliga aktiviteter (som

att äta kött och flyga) som avses, medan de "manligt" kodade strategierna som går ut på att investera i grön teknik (t.ex. elbil och solceller) av både män och kvinnor ses som eftersträvansvärda. Detta kan ses som ett uttryck för en hierarkisering av de olika förhållningssätten i enlighet med genusystemets logik samt att det "manliga tolkningsföreträde" som Holmberg (1993) identifierar i sin studie också gör sig gällande beträffande hur klimatkrisen bäst ska hanteras. Iakttagelserna om livsstilsförändringar kontra teknikinvesteringar som "kvinnligt" respektive "manligt" kodade miljöstrategier kan vidare förstås utifrån en nivå- och tidsaspekt; kvinnor sätter förhållandevis större fokus på vardagliga praktikers miljöpåverkan i form av att skapa mer hållbara rutiner på *individnivå* i *nutiden*, medan män hyser relativt högre tillit till tekniska innovationers potential att genomdriva positiva förändringar för miljön på *systemnivå* i *framtiden*. Dessa inställningar kan härjämte kläs i de globala klimatstrategiernas termer om anpassning och mildring – vars olika sociala, rumsliga och tidsliga dimensioner innebär fundamentalt skilda fokus för hanteringen av krisen.

Synen på det egna moraliska ansvaret att agera miljövänligt på mikronivå kan förstås i relation till (destruktiva) praktiker på makronivå. Förminskandet av den egna individens betydelse ur ett systemiskt och globalt perspektiv verkar fungera överbryggande mellan det teoretiska erkännandet av att individuella vardagsval spelar roll för miljön och ett praktiskt förhållningssätt som i vissa delar går stick i stäv med denna insikt. När paren i min studie diskuterar behovet av att förankra konsumtionsbeslut inom hushållet är det utgiftens storlek – och inte klimatavtrycket – som anges som huvudsakligt skäl, vilket avslöjar att det ekonomiska värdet i detta avseende står över det ekologiska. Tankegångarna som utgår från att individens ekonomiska förutsättningar överskuggar alla andra aspekter av hänsynstagande tar avstamp i ett antropocentriskt, marknadsliberalt och kapitalistiskt förhållningssätt till (natur)resurser. I den västerländska kontext där min studie utspelar sig är det tydligt att det i första hand är de omedelbara och personliga konsekvenserna som beaktas när hushållet resonerar kring olika val i vardagslivet. Intervjupersonerna fäster visserligen stor vikt vid de värderingar som de genom sina handlingar förmedlar till sina barn, men det finns en gräns för hur stora de egna uppoffringarna (t.ex. att avstå flygresor till släktingar bosatta utomlands) får vara i förhållande till de abstrakta miljökonsekvenser som blir resultatet av de egna åtgärderna. Värt att notera är att olika hushåll och

hushållsmedlemmar har olika prioriteringar och internaliserade principer och att deras icke-förhandlingsbara frågor sinsemellan varierar kraftigt. Det "manliga tolkningsföreträdet" av vilka miljöhandlingar som ryms inom "det normala" linjerar ofta med gränser för inskränkningar av stereotypiska föreställningar av "maskulinitet" och dess symboler; veganism ses som extremt, medan utvinning av metaller och mineraler till elbilsbatterier i fattiga regioner ses som nödvändigt. Systemkritiska åtgärder som går ut på att göra avkall på egna privilegier, snarare än att ägna sig åt förändringar som äger rum inom den nuvarande samhällsordningen, är ofta mer energi- och tidskrävande och verkar ha blivit "kvinnligt" könskodade. Denna typ av strategi tenderar att ses som mer "radikal" eftersom den bryter mot hegemoniska uppfattningar och dessutom utmanar den "manliga" världsbilden.

Marknadsorienterade lösningar är ofta mer ekonomiskt resurskrävande, men erbjuder en "quick fix" i form av bättre miljösamvete i en tid då tekniska innovationer får agera plåster på sår som blöder på grund av just dessa värdegrunder. Möjligheten att kunna konsumera sig ur en klimatkris som är orsakad av just de kapitalistiska krafter vari problemens rötter står att finna verkar ha blivit accepterad som en sanning. Som ett exempel på att patriarkala beslutsstrukturer understödjer "manliga värden" framför "kvinnliga värden" har den svenska staten delat ut olika former av ekonomiska bidrag för att få befolkningen att ställa om från fossildrivna till eldrivna fordon; motsvarande stimulanspaket har inte utfärdats för att exempelvis få fler att välja vegetarisk kost framför animalisk. Denna typ av strategi kan kopplas till *ecological modernization*, en inriktning inom miljösociologin som går ut på att miljöproblemens lösning främst står att finna i gröna investeringar. Detta synsätt riskerar att underbygga idén om att ohållbara praktiker på individnivå kan fortgå medelst nya tekniker – lösningen på klimatkrisen innebär rimligen också en omställning i levnadssätt och i synen på hur vi ska hantera det ökande energibehovet som uppstår i kölvattnet av att elektricitet alltmer ersätter fossila bränslen. Dessutom hägrar ytterligare utmaningar vid de nya teknikernas horisont i form av bland annat kränkningar av mänskliga rättigheter vid utvinningen av de metaller och mineraler som används i exempelvis elbilsbatterier, vilket bland andra Amnesty International (2016) har uppmärksammat. Övertron på grön teknologi riskerar alltså att fördjupa klyftan mellan de som nyttjar de förädlade produkterna och de som utvinner naturresurserna som den nya tekniken kräver.

Det ekofeministiska perspektivet ifrågasätter att klimatkrisen beskrivs som ett vetenskapligt problem som kräver teknologiska åtgärder, och menar att denna typ av lösningar utgår från ett patriarkalt och kapitalistiskt system vars förhärskande världssyn ligger till grund för den problematik som råder och för att global klimaträttvisa inte kan uppnås. "Manligt" kodade synsätt på klimatkrisen, i form av naturvetenskapliga och tekniska diskurser, har under lång tid överskuggat andra aspekter av klimatkrisen och fått sätta agendan för hur krisen bör hanteras. Samtidigt har individens möjligheter att mildra dessa effekter varit underskattade i nationella och internationella policydiskurser. Den pågående klimatkrisen är världsomfattande och akut och vi behöver rimligen *både* strategier som fokuserar på mer hållbara system i framtiden *och* individuella praktiker i vardagen för att ha en chans att lösa den.

Min kvalitativa studie, vari jag intervjuat fem heterosexuella par boende i villa i Stockholm, omfattar ett begränsat material med ett förhållandevis litet antal respondenter. Dock pekar mina slutsatser i samma riktning som tidigare forskning och visar på behovet av att kartlägga individers förhållningssätt till klimatkrisen utifrån ett genusperspektiv – inte minst eftersom en större insikt om könade ansvarsområden i hemmet skulle kunna gynna såväl den sociala som den ekologiska hållbarheten, genom ökad jämställdhet och mer hållbara vardagspraktiker. Jag är medveten om att min studie gäller mikronivå genom hushållens perspektiv på klimatkrisen, men vi kan inte låtsas som att dessa aldrig speglar makroförhållanden. De resultat som framkommer i min studie kan förstås som en kritik mot såväl androcentriska som antropocentriska perspektiv på klimatkrisen och de pekar på behovet av ett ekofeministiskt och holistiskt angreppssätt för att komma till rätta med miljöforskningens vita fläckar. Inte minst förenas mikro- och makroperspektivet i att det är individer som fattar beslut på systemnivå.

Devisen "tid är pengar" har blivit en näst intill orubblig sanning i vårt samhälle och den framstår som alltmer oförenlig med lösningen på klimatkrisen. Den senmoderna samhällsstrukturen påbjuder en maximering av fritiden och en minimering av hushållssysslor, ett synsätt som präglas av "manliga" värden, där tid ska effektiviseras och kännas så värdefull som möjligt (och där aktiviteter som att reparera trasiga bruksföremål eller

De resultat som framkommer i min studie kan förstås som en kritik mot såväl androcentriska som antropocentriska perspektiv på

odla egen mat inte bör ske på bekostnad av hobbyer och upplevelser som resor, träning, restaurangbesök och umgänge med vänner). Om vi accepterar synsättet att tid är pengar betyder det att vi låser fast oss själva i ett ekorrhjul som omöjliggör en omställning där vi prioriterar ekologiska värden. Sett ur dessa "mansnormativa" glasögon går vår tid här på jorden ut på att ackumulera kapital, och våra livs värden kan mätas i ekonomiska framgångar ("hur mycket pengar genererade din tid?"). Val som görs på mikronivå ekar på makronivå eftersom enskilda hushålls beslut rörande konsumtion och hållbarhet sammantagna ger en aggregerad miljöbelastning. Det upplevda handlingsutrymmet spelar roll för hur enskilda individer tolkar sitt eget miljöansvar. I detta handlingsutrymme ingår könskodade föreställningar om vad som åligger mannen respektive kvinnan i en heterosexuell parrelation och vilka miljöstrategier individerna antar hör samman med hur de "gör kön" också i andra delar av livet. En mer jämställd vardagspraktik där "kvinnliga" värden uppvärderas är önskvärt ur både ett individuellt och ett globalt perspektiv och skulle kunna innebära den systemförändring som vår planet kräver: en kursändring bort från konsumtionssamhällets erövrade normer, mot ett samhälle med mer omhändertagande och återbrukande ideal.

Tack!

Först och främst vill jag rikta ett varmt och innerligt tack till de par som ställt upp på intervju och delat med sig av sina tankar och liv, utan er hade den här studien inte gått att genomföra. Till er som delat med er av era nätverk och satt mig i kontakt med dessa intervjupersoner vill jag uttrycka hur mycket jag uppskattar er hjälpsamhet. Jag vill också tacka Paul Fuehrer, vars handledarskap, engagemang och ämneskunnande varit ovärderliga för den magisteruppsats som ligger till grund för denna rapport. Tack också till Adrienne Sörbom som i egenskap av kursansvarig på magisterprogrammet i sociologi vid Södertörns högskola bistått med viktiga tankar och generösa råd, också efter det att utbildningen avslutats. Ett stort tack även till min kloka svägerska Andrea Geissinger för initierade genomläsningar av studien och insiktsfulla synpunkter. Slutligen vill jag tacka min fantastiska familj, vars kärlek och stöd balanserat upp det intensiva arbetet med värdefull fritid. Min man och mina barn har genom sina existenser berikat mitt eget perspektiv på människans roll i världen. Sist men inte minst vill jag tacka min hund som genom att ständigt finnas vid min sida i skrivandet varit ett outhärligt och kärleksfullt sällskap.

Med hopp om en ekologiskt rik framtid,

Nicole Kling

Tyresö den 18 maj 2021

Referenser

- Aftonbladet (2021). *Klimatstriden*.
<https://www.aftonbladet.se/story/klimatstriden> [2021-05-05]
- Amnesty International (2016). *This is what we die for*. London: Amnesty International Ltd.
<https://www.amnesty.org/download/Documents/AFR6231832016ENGLISH.PDF> [2020-12-16]
- Bee, B.A., Rice, J. & Trauger, A. (2015). A Feminist Approach to Climate Change Governance: Everyday and Intimate Politics. *Geography Compass*, 9(6), ss. 339–350.
- Chodorow, N.J. (2000) Reflections on The Reproduction of Mothering – Twenty Years Later. *Studies in Gender and Sexuality*, 1(4), ss. 337–348.
- Ehrhardt-Martinez, K., Schor, J.B., Abrahamse, W., Hope Alkon, A., Axsen, J., Brown, K., Shwom, R.L., Southerton, D. & Wilhite, H. (2015). Consumption and Climate change. I Dunlap, R.E. & Brulle, R.J. (red.) (2015). *Climate change and society: sociological perspectives*. New York: Oxford University Press, ss. 93–126
- Folkhälsomyndigheten (2020). *Införande av lokala allmänna råd enligt HSLF-FS 2020:12 i Stockholms län*. Solna: Folkhälsomyndigheten. [2020-10-29]
- Fraser, N. (2011). *Rättvisans mått: texter om erkännande, omfördelning och representation i en globaliserad värld*. Stockholm: Atlas.
- Gaard, G. (2015). Ecofeminism and Climate Change. *Women's Studies International Forum*, (49), ss. 20–33.
- Gronow, J. & Warde, A. (red.) (2001). *Ordinary Consumption*. New York: Routledge.
- Haines, C.D., Rose, E.M., Odom, K.J. & Omland, K.E. (2020). The role of diversity in science: a case study of women advancing female birdsong research. *Animal Behaviour*, (168), ss. 19–24.
- Halkier, B. (2001). Routinisation or Reflexivity? Consumers and Normative Claims for Environmental Consideration. I Gronow, J. & Warde, A. (red.) *Ordinary Consumption*. New York: Routledge, ss. 25–44.
- Hirdman, Y. (1988). Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 3(9), ss. 49–63.
- Hochschild, A.R. (2012). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. (3rd. ed.) Berkeley: University of California Press.
- Holmberg, C. (1993). *Det kallas kärlek*. Stockholm: Alfabeta Bokförlag AB.

Hultman, M. (2020). Män i klimatkrisen. *Socialmedicinsk tidskrift*, 97(2), ss. 255–265.

Ilmonen, K. (2001). Sociology, Consumption and Routine. I Gronow, J. & Warde, A. (red.) *Ordinary Consumption*. New York: Routledge, ss. 9–23.

IPCC (2021). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*. Cambridge University Press.

<https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/> [2021-08-09]

Jerneck, A. (2018) What about Gender in Climate Change? Twelve Feminist Lessons from Development. *Sustainability*, 10(3), ss. 627–647.

Johnsson, G. (1997). *Handlingsplanen från FN:s fjärde kvinnokonferens i Peking 1995 – ett sammandrag*. Stockholm: Utrikesdepartementet.

<https://www.regeringen.se/49b76c/contentassets/f54355b6a734451496b6ad38464e1559/handlingsplanen-fran-fns-fjarde-kvinnokonferens-i-pekings-1995> [2021-01-19]

Jónasdóttir, A.G. (2003). *Kärlekskraft, makt och politiska intressen: en teori om patriarkatet i nutida västerländska samhällen*. Göteborg: Daidalos AB.

Jämställdhetsmyndigheten (2019). *Vad är jämställdhet?*

<https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/om-jamstallldhet/vad-ar-jamstallldhet> [2020-10-23]

Magnusson, E. (2010). *Hon, han och hemmet*. Stockholm: Natur & Kultur.

Merchant, C. (1993). The Death of Nature. I Zimmerman, M.E., Callicott, J.B., Sessions, G., Warren, K.J. & Clark, J. (red.) *Environmental Philosophy: From Animal Rights to Radical Ecology*. New Jersey: Prentice-Hall.

Mårtensson, M. & Pettersson, R. (2002). *Grön vardag*. Eslöv: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB.

Naturskyddsföreningen. (2019). *Hållbar konsumtion*.

<https://www.naturskyddsforeningen.se/hallbar-konsumtion> [2020-12-01]

Roman, C. (2004). *Familjen i det moderna: sociologiska sanningar och feministisk kritik*. 1. uppl. Malmö: Liber.

Rydhagen, B. (2013). *Genus och miljö: genusaspekter på miljö och hållbar utveckling*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Statistiska centralbyrån (2020). *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet*. Örebro: SCB. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/jamstallldhet/jamstalldhetsstatistik/>

[pong/publikationer/pa-tal-om-kvinnor-och-man.-lathund-om-jamstalldhet-2020/](#) [2020-09-28]

Söderholm, P. (red.) (2008). *Hållbara hushåll: Miljöpolitik och ekologisk hållbarhet i vardagen*. Stockholm: Naturvårdsverket.
<https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-5899-9.pdf> [2020-11-09]

UN News (2020). *World on the verge of climate 'abyss', as temperature rise continues: UN chief*. [video]
<https://news.un.org/en/story/2021/04/1090072> [2021-05-10]

Vetenskapsrådet. (2017). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.
<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [2020-11-05]

Warren, K.J. (1997). *Ecofeminism: Women, Culture, Nature*.
Bloomington: Indiana University Press.

Wihlborg, E. & Skill, K. (2004). *Jämställd hållbar framtid. Idéer och vardag i samspel*. Stockholm: Naturvårdsverket.
<https://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/5400/91-620-5422-8/>
[2020-09-28]

Wolrath Söderberg, M. (2020). Hållbarhetsretorik och hållbar retorik. *Rhetorica Scandinavia*, (80), ss. 20–37.

Wägner, E. (1941). *Väckarklocka*. Stockholm: The Sublunar Society.

Bilaga – Intervjuguide

Bakgrundsfrågor

- Hur gamla är ni?
- Vilken utbildning har ni (längd, nivå, lärosäte)?
- Vad arbetar ni med?
- Hur länge har ni varit ett par?
- Hur länge har ni bott tillsammans?
- Är ni gifta?
- Var och hur bor ni?
- Vilka ingår i ert hushåll?

Introduktionsfrågor

- Som ni vet handlar den här intervjun om val i vardagen och vilka konsekvenser det kan ha för miljön, hur reflekterar ni kring det sambandet?
- Skulle ni kunna beskriva hur intresserade ni är av miljöfrågor?
- Hur har ni förvärvat den kunskap ni har om miljöfrågor?

Frågor som rör val av livsstil

- Hur resonerade ni när ni valde er nuvarande bostad?
- Äger ni några fordon (hur många och av vilket slag, ägs dessa gemensamt eller separat)?
  - Hur ser ni på de fordon som hushållet äger, är det någon av er som har varit mer drivande när det gäller beslut kring dessa?
  - Hur använder ni bilen/-arna (om de har någon/några)?
  - Äger ni något fritidshus?
  - Hur brukar ni semestra?
  - Hur brukar ni resonera kring semester och eventuella resmål, är det någon av er som brukar vara mer drivande när det gäller beslut kring detta?
    - *Eventuellt uppföljande vinjettfråga: Föreställ er ett par där den ena personen vill resa mer utomlands än den andra – hur tänker ni att de kan resonera för att lösa den situationen?*
    - Har ni några fritidsintressen?

Frågor som rör vardagliga val

- Vad har ni för kosthållning (äter ni kött/vegetariskt/veganskt)?
- Är ni överens om den kosthållning ni har hemma?
  - *Eventuellt uppföljande vinjettfråga: Föreställ er ett par där den ena personen vill äta vegetariskt och den andra vill äta kött – hur tänker ni att de kan resonera för att praktiskt lösa den situationen i vardagen?*

- När ni konsumerar, diskuterar ni igenom köpen tillsammans eller fattar var och en beslut utifrån vad den vill ha/behöver?
- Hur brukar ni resonera när ni definierar hushållets olika behov av konsumtion?
- Hur tar ni er till jobbet?
- Varför transporterar ni er på just det sättet?

Frågor som rör jämställdhet

- Hur har ni fördelat hushållssysslorna (t.ex. städning, tvätt, matlagning, disk, handling, etc.)?
- Tar ni någon särskild miljöhänsyn när ni utför de här sysslorna?
  - Hur har ni kommit fram till den fördelningen av sysslor?
  - *Eventuellt uppföljande vinjettfråga: Föreställ er ett par där de två samboende har olika syn på hur ofta det behöver städas hemma – hur tänker ni att de kan resonera för att lösa den situationen i vardagen?*
- Är det någon av er som tar ett större ansvar för att identifiera vad som behöver göras hemma?
  - Är det någon av er som tar ett större ansvar för hushållets övergripande miljöpåverkan?
    - Anser ni er leva jämställt, hur tar det sig uttryck?
    - Känner ni något par som ni inte tycker lever jämställt, varför uppfattar ni deras relation så?
    - Känner ni något par som ni inte tycker lever så miljömässigt hållbart, på vilket sätt?

Avslutande frågor

- Vad tänker ni kring individens möjligheter att göra skillnad för miljön?
  - Kan ni nämna någonting konkret som ni gör i er vardag som syftar till att minska miljöpåverkan?
  - Har ni ändrat något i er livsstil av hänsyn till miljöpåverkan (något ni har gjort tidigare men inte gör längre)?
  - När ni tänker på framtiden, är det något ni av miljöhänsyn vill/kommer att ändra i er livsstil?
  - Känner ni något annat par som passar in i urvalet och som ni tror skulle kunna tänka sig att ställa upp på intervju för den här studien?

arenaidé